

LAPSEN HUOSTAANOTON KOKENEIDEN VANHEMPIEN TUKEMINEN

Ulla-Maija Karvonen
Opinnäytetyö, kevät 2010
Diakonia-ammattikorkeakoulu,
Diak Pohjoinen, Oulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK) + diakoni

TIIVISTELMÄ

Ulla-Maija Karvonen. Lapsen huostaanoton kokeneiden vanhempien tukeminen. Oulu, kevät 2010, 51 s., 1 liite. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Pohjoinen, Oulu. Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + diakoni.

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, mitä huostaanotto on käytännön toimenpiteinä ja mitä se konkreettisesti merkitsee lapselle ja hänen vanhemmilleen. Opinnäytetyön tarkoituksena oli tehdä selkokielineen opas huostaanotto-prosessin kulusta HOPE-projektille. HOPE-projekti on Oulun Diakonissalaitoksen Säätiön hallinnoima ja organisoima projekti, jossa tuetaan huostaanottouhan alaisia tai huostaanoton kokeneita perheitä. Opas on tarpeellinen siksi, että projektin työntekijöiden ja useiden tutkimusten mukaan huostaan otettujen lasten biologiset vanhemmat jäävät lähes kokonaan vaille henkilökohtaista tukea ja tietoa huostaanotosta, vaikka lastensuojelulaki edellyttää vanhempien tukemista huostaanoton jälkeen.

Opas sai nimekseen Yhdessä eteenpäin, ja sen sisältö perustuu HOPE-projektin aikana kerättyihin tietoihin ja esitettyihin toiveisiin, lastensuojelulakiin, lastensuojelua käsitteleviin tutkimuksiin ja ammattikirjallisuuteen. Se käsittelee huostaanotto-prosessia, huostaanottokriisin vaiheita, vanhemmuutta huostaanoton jälkeen, etävanhemmuuden haasteita ja mahdollisuuksia sekä saatavissa olevaa apua ja tukea. Opas sisältää yleispätevää tietoa ja siksi se on käyttökelpoinen koko maassa. Se otetaan HOPE-projektissa käyttöön heti painattamisen jälkeen, ja opas on kaikkien huostaanotto-prosessista tietoa tarvitsevien tai haluavien tilattavissa Oulun Diakonissalaitokselta.

Asiasanat: huostaanotto, huostaanottokriisi, vanhemmuus, HOPE-projekti, diakonia

ABSTRACT

Ulla-Maija Karvonen. To support parents whose children have been taken into custody. Oulu, spring 2010, 51 p., 1 appendix. Language: Finnish. Diaconia University of Applied Sciences, Oulu unit. Bachelor Social Services + Deacon.

The purpose of this study was to describe what kind of operation the custody of children is in practice, and what it means for a child and parents. The aim was to make a guide book for the HOPE-project on the process of the custody of children. The HOPE-project is managed and organised by Oulu Deaconess' Institute (Finland). The project supports families whose children have been taken or have a risk of being taken into custody. The guide book is necessary because, based on studies and the employers of the HOPE-project, these parents miss personal support and knowledge of the custody of children, although the law of children's welfare promises official support for parents after the custody of children.

The guide book is named Forward together. Its content is based on the knowledge and hopes that have been collected by the HOPE-project under the years, the law and studies of children's welfare and professional literature. It handles the process of the custody of children, crisis and parenthood after the custody of children, challenges and chances of distance parenthood and the help and support that are available. The guide book includes universal knowledge and can be used throughout the country. It will be implemented by the HOPE-project immediately after printing, and everybody who needs or wants the knowledge of the process of the custody of children can order the guide book from Oulu Deaconess' Institute.

Key words: custody of children, crisis, parenthood, HOPE-project, church social work

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	2
ABSTRACT	3
SISÄLTÖ	4
1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTETYÖN SUUNNITTELU JA TOTEUTUS.....	6
3 HUOSTAANOTTOPROSESSI.....	9
3.1 Asianosaiset ja kuuleminen.....	9
3.2 Huostaanottopäätös	10
3.3 Asiakassuunnitelma ja asiakassuunnitelmaneuvoittelut	11
3.4 Sijaishuolto	12
3.5 Tapaamiset ja yhteydenpito	14
3.6 Huostaanoton kustannukset ja asuminen	15
3.7 Huostaanoton päättyminen.....	16
4 HUOSTAANOTTOKRIISIN VAIHEET	18
4.1 Sökkivaihe.....	18
4.2 Reaktiovaihe	19
4.3 Käsittelyvaihe	21
4.4 Uudelleen suuntautuminen.....	22
5 BIOLOGISET VANHEMMAT JA HUOSTAANOTTO	24
5.1 Vanhemmuus huostaanoton jälkeen	24
5.2 Etävanhemmuuden haasteita ja mahdollisuuksia.....	26
5.3 Biologiset vanhemmat ja tuen tarve.....	30
6 HOPE-PROJEKTI DIAKONISENA TUKIJANA	33
6.1 Diakoniatyöstä kokonaisvaltaista tukea.....	33
6.2 HOPE-projekti biologisten vanhempien tukijana	36
7 OPINNÄYTETYÖN ARVIOINTI.....	37
8 POHDINTAA	41
9 LÄHTEET.....	45

1 JOHDANTO

Eriarvoisuus on lisääntynyt 2000-luvulla. Toiset voivat hyvin, toiset entistä huonommin (Taskinen & Törrönen 2004, 15). Syitä on monia. Yhteiskunnan nopea taloudellinen kasvu on lisännyt työtä, ja työ vie aikaa ja voimavaroja perheiltä. Lopulta talouden kasvun hiipumisen kautta toisaalta työttömyys tai työn epävarmuus ja toisaalta työn ylikuormittavuus rasittavat perheitä (Forsberg 2003, 8; Kivimäki 2003, 191). Lastensuojeluasiakkuuden taustalla näkyvätkin perheiden arjessa tapahtuneet muutokset ja eri tavoin muuttuneet perherakenteet, toimeentulotukiasiakkuus eli vähävaraisuus sekä työttömyys (Heino 2007, 33-65). Tämän lisäksi perheiden turvaverkot voivat olla heikot paikkakunnalta toiselle muuttamisen seurauksena (Keskikylä & Wacklin 2008, 51).

Huostaanotto on lastensuojelutyön viimeinen ja rankin keino turvata lapsen kasvu ja kehitys. Siinä puututaan lapsen perustuslaissa säädettyihin oikeuksiin ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen takaamaan perheen itsemääräämisoikeuteen. (Sosiaaliportti 2010; Perustuslaki 1999/731; Euroopan ihmisoikeussopimus 1999/63.) Lapsen huostaanotto koskettaa kuitenkin monia suomalaisia perheitä. Maassamme oli vuonna 2008 kodin ulkopuolelle sijoitettuna yli 16 000 lasta. Näistä yli 11 000 lasta oli huostaan otettuna tai kiireellisesti sijoitettuna. Viidesosa huostaanotoista oli tahdonvastaisia. (Stakes 2009.) Sijoitukset ja huostaanotot ovat lisääntyneet 2000-luvulla, sillä esimerkiksi vuonna 2006 huostaan otettuja lapsia oli noin 10 000 (Stakes 2006). Vaikka huostaanottoon voidaan harvoin sanoa olleen yhtä yksittäistä syytä, huostaanottoon johtaneista asioista yleisimpiä ovat riittämätön vanhemmuus ja vanhempien päihteidenkäyttö (Hiitola 2008, 26).

Huostaan otettujen lasten biologiset vanhemmat jäävät usein vaille tarvitsemaansa tukea. Oulun Diakonissalaitoksen Säätiön kuntoutuksen ja diakonian erityispalveluiden HOPE-projektissa tuetaan juuri heitä. Biologiset vanhemmat saavat projektista sekä yksilö- että ryhmämuotoista tukea. Tämän opinnäytetyön tuloksena he saavat myös kirjallisen oppaan (LIITE), jossa kerrotaan huostaanotosta, sen aiheuttamasta kriisistä, etävanhemman mahdollisuuksista olla mukana lapsensa elämässä sekä yhteiskunnan tarjoamasta avusta ja tuesta.

Kiinnostuin oppaan tekemisestä monesta syystä. Ensimmäkin olin tutustunut HOPE-projektiin jo opiskelujeni alkuvaiheessa syksyllä 2005. Tulevana diakonina haluan auttaa ihmisiä, jotka usein jäävät yhteiskunnan tuen ja avun ulkopuolelle. Otin opinnäytetyötarjouksen vastaan myös siksi, että selkokielistä opasta lapsen huostaanotosta ei vielä ole olemassa, ja halusin tehdä opinnäytetyön, josta olisi hyötyä käytännön työssä.

2 OPINNÄYTETYÖN SUUNNITTELU JA TOTEUTUS

Opinnäytetyöni sai alkunsa siitä, että Oulun Diakonissalaitoksen Säätiön Kuntoutuksen ja diakonian erityispalveluiden HOPE-projektin projektipäällikkö Mari Viljas ehdotti opinnäytetyönä tehtävää opasta huostaan otettujen lasten biologisille vanhemmille. Tätä vanhemmat olivat itse toivoneet vuonna 2008 valmistuneen opinnäytetyön yhteydessä (Luokkanen & Veckman 2008, 33). Projektin työntekijät olivat huomanneet saman kuin useat tutkijatkin, että biologisia vanhempia ei tueta tarpeeksi huostaanoton yhteydessä (esim. Hiltunen 2005; Nummela 2007; Rautakorpi 2007).

Opinnäytetyön tekeminen käynnistyi syksyllä 2008, kun sovin HOPE-projektin projektipäällikön kanssa tekevänä opinnäytetyönä oppaan huostaan otettujen lasten vanhemmille. Ohjausryhmään tulivat HOPE-projektin projektipäällikkö Mari Viljas ja kuntoutusohjaaja Minna Ainesmaa. Kesällä 2009 ohjausryhmään liittyi vielä Oulun Diakonissalaitoksen viestintäpäällikkö Petra Tirkkonen. Alustavan aikataulun mukaan oppaan piti olla valmis ennen marraskuun 2009 HOPE-projektin päätösseminaaria. Samassa yhteydessä sovimme kevään 2009 harjoittelujaksosta, jonka suorittaisin HOPE-projektissa. Harjoittelu projektissa tuki opinnäytetyötäni siinä mielessä, että pääsin sisälle biologisten vanhempien maailmaan ja sain henkilökohtaista kokemusta heidän tuen tarpeestaan ja tukemisestaan.

Oppaaseen haluttiin tietoa huostaanotosta ja sen vaikutuksista arkeen, tietoa kriisin vaiheista sekä konkreettisia neuvoja, mitä biologiset vanhemmat voivat tehdä toteuttaakseen vanhemmuuttaan huostaanotosta huolimatta. Lisäksi oppaan tuli olla selkokielenen. Vaikka opas valmistuukin HOPE-projektin nimissä, siitä toivottiin niin yleispätevää, että sitä voidaan käyttää koko Suomessa eikä vain Oulussa, jossa HOPE-projekti toimii.

Projektissa oli kertynyt vuosien varrella paljon tietoa siitä, mitä oppaaseen tarvittaisiin (esim. Viljas 2008). Jaoin tietoa keskustellen ja luin samalla huostaanottoja koskevaa tutkimuskirjallisuutta. Tulin siihen tulokseen, että toteutan oppaan monipuolisen lähdeaineiston pohjalta. En kuitenkaan kokenut tarpeelliseksi haastatella

projektissa mukana olleita vanhempia huostaanottoon liittyvistä asioista, koska projektin työntekijät jo ikään kuin edustivat biologisia vanhempia, ja päivittäiset keskustelut biologisten vanhempien kanssa tukivat tätä käsitystä.

Opinnäytetyön tekemisen aloitin oppaan kirjoittamisella toukokuussa 2009. Työskentelytapani oli siitä monimutkainen, että kirjoitin ensimmäiseksi itse oppaan. Olin lukenut runsaasti kirjallisuutta ja kerännyt tietoa aiheesta suorittaessani harjoittelua HOPE-projektissa. Opastekstiin kokosin tietoni aiheesta. Kun oppaan ensimmäinen eli raakaversio oli valmis, etsin lukemastani kirjallisuudesta lähteet kirjoittamiini asioihin. Se olikin luonnollisesti vaikeinta koko opinnäytetyön tekemisessä etenkin siksi, että olin oppinut monet asiat käytännön kautta. Helpommalla olisin päässyt, jos olisin kirjoittanut opastekstiä lähdekirjapino vieressä ja lause lauseelta kirjoittanut lähdeviitteet tekstin joukkoon tai vaihtoehtoisesti kirjoittanut ensimmäiseksi raporttiosuuden ja muokannut siitä opastekstin. Valitsemani tapa oli hyvä ammatilliselle kehittymiselleni, ja työni on todellinen näyte oppimisestani.

Opas tehtiin yhteistyössä Oulun kaupungin lastensuojelun työntekijän kanssa siten, että lastensuojelussa työskentelevä kehittäjä-sosiaalityöntekijä Tuula Kivistö-Pyhtilä sai esittää toivomuksia oppaan sisältöön siinä vaiheessa, kun oppaan raakaversio oli valmis. HOPE-projektin työntekijät kiinnittivät raakaversiossa huomiota lähinnä yksinkertaistamiseen ja antoivat konkreettisia muutosehdotuksia tiettyihin lauseisiin. He myös pyysivät lisäämään kriisiin liittyviä asioita. (Mari Viljas 2009, henkilökohtainen tiedonanto.) Kehittäjä-sosiaalityöntekijän mielestä oppaan sisältö oli muuten erinomainen, mutta hän pyysi lisäämään tietoa esimerkiksi huostaanoton valmisteluun liittyvistä asioista (Tuula Kivistö-Pyhtilä 2009, henkilökohtainen tiedoksianto).

Ehdotusten pohjalta tein muutoksia tekstiin. Projektin työntekijöiden ehdottamat muutokset toteutin lähes kirjaimellisesti, sillä huomasin itsekin niiden auttavan tekstin ymmärtämistä. Lisäsin esimerkiksi huostaanottokriisin vaiheiden helppotajuisemmat nimet järkytys, vastaanpaneminen, epätoivo ja sopeutuminen. Kehittäjä-sosiaalityöntekijän ehdottamat muutokset tein myös siitä huolimatta, että epäilin niiden

tarpeellisuutta, sillä ne olisivat mielestäni sopineet paremmin sosiaalityöntekijöille tehtyyn oppaaseen.

Kun olin lisäillyt tekstiin ehdotusten mukaisia asioita, hioin kieliasua helpotajuisemmaksi ja lisäsin oppaan loppuosaan yhteystietoja auttaviin tahoihin, jotka löysin Internetistä. Teksti annettiin viestintäpäällikölle arvioitavaksi. Häneltä tuli kaksi lyhyttä kommenttia: kieli oli erinomaista suomen kieltä, mutta näkökulma aika hallintolähtöinen (Petra Tirkkonen 2009a, henkilökohtainen tiedonanto). Päätin muokata tekstin jälleen paremmin vanhempien tarpeita vastaavaksi ja poistin osan kehittäjä-sosiaalityöntekijän ehdottamista muutoksista. Tässä vaiheessa työ oli tarkoitus antaa arvioitavaksi eräälle projektin asiakkaalle, jolta odotettiin kehittävää ja kriittistä palautetta. Kävi kuitenkin niin, että asiakkaan elämäntilanne yhtäkkiä kuormittui, eikä hänellä riittänyt voimavaroja mihinkään ylimääräiseen, ja opas jäi siltä osin arvioimatta.

Seuraavaksi vuorossa oli kuvien etsiminen painettavaan oppaaseen. Viestintäpäällikkö antoi kaksi Internet-sivustoa, joista sain valita kuvat HOPE-projektin budjetin puitteissa. Valitsin sivustolta www.plugi.fi seitsemän valokuvaa, joiden kuvakoodit lähetin viestintäpäällikölle. Hän tilasi kuvat ja minä asettelin ne summittaisille paikoille. Korjasin opastekstin kieliasun selkokieliohjeiden (Sainio 2009) mukaiseksi. Jätin tiedoston ulkoasultaan huolittelemattomana ohjausryhmälle, sillä painopaikan vastuulle jäi taitto ja muu tekstin asettelu. Viestintäpäällikkö hoiti painattamisen. Ohjausryhmä myös lisäsi oppaan marginaaleihin tulevat ”tietoiskut”. Lopuksi pyysin ohjausryhmältä arviointia oppaan onnistumisesta ja liitin arvioinnit osaksi opinnäytetyöraporttia.

Opas painettiin mainostoimisto Mainosateljee-AR:ssa. Mainostoimisto jätti valokuvat pois oppaasta ja kuvitti oppaan lintu- ja lehtiaiheisilla piirroksilla. Se myös muutti oppaan nimeksi Yhdessä eteenpäin – Opas lapsen huostaanoton kokeneille. Sain koevedoksen tarkistettavaksi, ja tarkistuksen jälkeen opas painettiin.

3 HUOSTAANOTTOPROSESSI

Lapsen huostaanottoa ei voida tehdä mielivaltaisesti, vaan lastensuojelulaki määrittelee sen toteuttamiselle tarkat ehdot. Ensimmäinen ehto on, että puutteet lapsen huolenpidossa tai kasvuolosuhteissa tai lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantavat vakavasti lapsen kasvun ja kehityksen. Kun on kyse lapsen omasta käyttäytymisestä, tarkoitetaan rikollista käyttäytymistä, joka ei ole ihan vähäistä, tai esimerkiksi päihteiden käyttöä. Toinen ehto on, että lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteet eivät ole olleet sopivia, riittäviä tai mahdollisia tilanteen korjaamiseksi. Kolmantena ehtona on, että huostaanotto ja kodin ulkopuolelle sijoittaminen ovat lapsen edun mukaisia. Lastensuojelulaissa lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta henkilöä. (Lastensuojelulaki 2007/417, 6; 40 §.)

3.1 Asianosaiset ja kuuleminen

Ennen huostaanottopäätöstä on aina kuultava lasta, vanhempia ja henkilöitä, jotka todellisuudessa ovat vastanneet lapsen hoidosta (Lastensuojelulaki 2007/417, 42 §). Tällaisia henkilöitä voivat olla vanhemman avio- tai avopuoliso, joka ei kuitenkaan ole lapsen huoltaja, tai isovanhempi, jonka luona lapsi on todellisuudessa asunut. Olennaista on, että henkilö on vastannut lapsen päivittäisestä hoidosta ja huolenpidosta (Räty 2007, 262). Kuuleminen voidaan jättää suorittamatta vain erikoistapauksissa kuten silloin, kun asianosaista ei tavoiteta (Lastensuojelulaki 2007/417, 42 §).

Lastensuojelulaki määrittelee kuultavan lapsen ikäraajaksi 12 vuotta (Lastensuojelulaki 2007/417, 43 §). Nuorempaakin lasta kuullaan lapsen kehitysaste huomioon ottaen. Lapsen kuuleminen ei tarkoita pelkästään haastattelua, vaan lapsen kokonaisvaltaista havainnointia ja sisäiseen maailmaan pääsemistä. Esimerkiksi pienen vauvan jatkuva itku tai kitinä voi toimia viestinä viranomaisille. (Mahkonen 2008, 112-115.) Lapsen mielipidettä voidaan selvittää myös välillisesti kuulemalla ja keräämällä tietoja lapselle läheisiltä ihmisiltä, kuten päiväkodista tai koulusta (Räty 2005, 99). Kuitenkin vasta 12 vuotta täyttänyt lapsi on juridisessa mielessä asianosainen, jolla on valitusoikeus (Räty

2005, 100). Lasta pyritään aina kuulemaan ilman vanhempiaan ja sisaruksiakin erikseen, mutta lapsella voi olla joku tuttu aikuinen turvanaan kuulemistilaisuudessa (Räty 2007, 275).

Kuulemiseen liittyy olennaisesti se, että vanhemmat saavat nähtäväkseen kaikki mahdollista huostaanottoa varten kootut asiakirjat ja lausunnot. Heille varataan hallintolain mukaisesti tarpeeksi aikaa niihin tutustumista varten. Tämän jälkeen vanhempia kuullaan, ja mikäli se aiheuttaa lisäselvityksiä, vanhemmat saavat aikanaan tutustua myös näihin uusiin asiakirjoihin ja lausuntoihin, ja heitä kuullaan asiasta. Myös vanhemmilla on oikeus käyttää asiamiestä tai avustajaa tukenaan kuulemistilaisuudessa. (Räty 2007, 274-275.) Kuuleminen voidaan suorittaa joko kirjallisesti tai suullisesti. Vanhempien kieltäytyminen kuulemistilaisuudesta katsotaan huostaanoton hyväksymiseksi. (Oulun kaupunki 2008.)

3.2 Huostaanottopäätös

Sosiaalihuollon johtava viranhaltija tai hänen määräämänsä sosiaalityöntekijä voi tehdä huostaanottopäätöksen, jos biologiset vanhemmat ja 12 vuotta täyttänyt lapsi hyväksyvät huostaanoton ja siihen liittyvän sijaishuoltoon sijoittamisen. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ei koskaan tee huostaanottopäätöstä, vaikka valmisteleekin asian. Jos vanhemmat, 12 vuotta täyttänyt lapsi tai molemmat vastustavat huostaanottoa, hallinto-oikeus ratkaisee huostaanoton. (Lastensuojelulaki 2007/417, 43 §.)

Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä valmistelee huostaanottohakemuksen hallinto-oikeudelle, mutta sen allekirjoittaa sosiaalihuollon johtava viranhaltija tai hänen määräämänsä sosiaalityöntekijä. Hakemukseen liitetään kaikki mahdolliset asiakirjat ja selvitykset niin lapsen asioista, perheen tilanteesta, lähiverkostosta kuin suunnitellusta sijaishuoltomuodostakin. Hakemuksesta käyvät ilmi myös vanhempien ja lapsen mielipiteet mahdollisesta huostaanotosta sekä asiat, joista sosiaalityöntekijä ja perhe ovat eri mieltä. Samoin hakemuksessa selvitetään, mitä avohuollon

tukitoimenpiteitä on tarjottu ja miksi niistä ei ole ollut apua. Kopio hakemuksesta annetaan tai lähetetään myös vanhemmille ja lapselle. (Räty 2007, 278-280.)

Kun huostaanottopäätös on tehty, se annetaan tai lähetetään vanhemmille. Jos vanhemmat saavat päätöksen henkilökohtaisessa tapaamisessa, työntekijä pyytää vanhemmilta allekirjoituksen tiedoksiantotodistukseen. Päätös voidaan toimittaa myös postitse saantitodistuksella. Päätöksen mukana toimitetaan muutoksenhakuohjeet (Räty 2005, 89). Saantitodistus tarkoittaa sitä, että kirje luovutetaan vastaanottajalle vain allekirjoitusta vastaan (Itella 2009). Viranhaltijan tekemään päätökseen voi hakea muutosta hallinto-oikeudelta ja hallinto-oikeuden tekemästä päätöksestä voi puolestaan valittaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Muutoksenhaku- ja valitusaikaa on 30 päivää. (Lastensuojelulaki 2007/417, 90 §; Hallintolainkäyttölaki 1996/586, 22 §.)

Hallinto-oikeuden päätöstä huostaanotosta voi joutua odottamaan kuukausia, vaikka huostaanottoasiat käsitellään aina kiireisinä. Lapsi voi hallinto-oikeuden väliaikaisella määräyksellä olla jo käsittelyaikana sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Mikäli lapsi on käsittelyn ajan vielä kotona, huostaanotto on pantava käytäntöön 30 päivän kuluessa päätöksestä. Muuten päätös raukeaa. (Lastensuojelulaki 2007/417, 83 ja 88 §.)

3.3 Asiakassuunnitelma ja asiakassuunnitelman neuvottelut

Kaikille lastensuojelun asiakkaille tehdään asiakassuunnitelma (Lastensuojelulaki 2007/417, 30 §). Asiakassuunnitelman tarkoituksena on arvioida lapsen ja perheen tilannetta kokonaisvaltaisesti ja turvata riittävän pitkäjänteinen tuki. Asiakassuunnitelma laaditaan yhteistyössä biologisten vanhempien ja lapsen kanssa. (Saastamoinen 2008, 78-79.) Huostaan otetun lapsen asiakassuunnitelman neuvottelussa ovat mukana ainakin biologiset vanhemmat, lapsen sosiaalityöntekijä, sijoituspaikan edustaja sekä tarvittaessa muita lapsen asioissa mukana olevia toimijoita. Myös vanhemmilla voi olla tukihenkilö mukanaan. (Lastensuojelulaki 2007/417, 31 §.) Neuvottelut voivat olla biologisille vanhemmille kuormittavia, joten tukihenkilön käyttöä suositellaan. Tukihenkilö voi myös myöhemmin auttaa muistamaan ja ymmärtämään neuvotteluissa puhuttuja asioita. (Kujala 2003, 40.) Asiakassuunnitelma

laaditaan myös silloin, kun biologiset vanhemmat eivät suostu yhteistyöhön (Saastamoinen 2008, 79).

Asiakassuunnitelmaan kirjataan nykytilanne, muutostavoitteet ja toimenpiteet, joilla muutokseen pyritään. Samoin arvioidaan, milloin tavoitteisiin päästään. Huostaan otetun lapsen asiakassuunnitelmaan kirjataan lisäksi suunnitelma erityisen tuen ja avun järjestämisestä lapselle ja biologisille vanhemmille, suunnitelma tapaamisten ja yhteydenpidon toteuttamisesta sekä suunnitelma yhteistyöstä biologisten ja sijaisvanhempien välillä. Suunnitelmaan kirjataan myös toimenpiteet, joiden avulla lapsen kotiinpaluu voisi mahdollistua. (Lastensuojelulaki 2007/417, 30 §.) Lisäksi asiakassuunnitelmaan kirjataan seuraavan asiakassuunnitelman neuvottelun ajankohta (Saastamoinen 2008, 80).

Asiakassuunnitelma tarkistetaan vähintään kerran vuodessa ja tarvittaessa useamminkin. Päätöksistä sovitaan yhdessä. Biologiset vanhemmat saavat asiakassuunnitelman myös kirjallisena. (Lastensuojelulaki 2007/417, 30 §.) Asiakassuunnitelman säännöllisellä tarkistamisella pyritään lapsen edun mahdollisimman hyvään toteutumiseen, sillä joskus lastensuojelutoimenpiteiden tarve voi olla hyvinkin pitkäaikainen. Joka kerta asiakassuunnitelmaa tarkistaessa arvioidaan myös huostaanoton jatkumisen tai purkamisen edellytykset. (Saastamoinen 2008, 81.)

Biologisille vanhemmille laaditaan tarvittaessa oma asiakassuunnitelma. Vanhemmuuden tukeminen on olennainen osa sijaishuoltoa, ja vanhempia kannustetaan kuntouttavien palveluiden ja tuen piiriin. Vanhempien asiakassuunnitelman tarkoitus onkin mahdollistaa vanhemmuuden tuki ja lapsen yhteydenpito vanhempiinsa sijoituksen aikana sekä työskentely lapsen kotiuttamiseksi. Tarvittaessa vanhempien asiakassuunnitelma tehdään yhdessä muiden sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten kanssa, kuten mielenterveys- ja päihdehuollon kanssa. (Saastamoinen 2008, 82-83.)

3.4 Sijaishuolto

Kun huostaanottopäätös on tehty, lapsi sijoitetaan hänelle sopivaksi katsottuun sijaishuoltopaikkaan. Sijaishuollolla tarkoitetaan laitoshuoltoa esimerkiksi lastenkodissa tai koulukodissa, perhehoitoa tai perhekotia. Perhehoidossa lapsi sijoitetaan perheeseen eli yksityiskotiin, jonka vanhemmat toimivat perhehoitajina eli sijaisvanhempina. Sijaisvanhemmat ovat solmineet toimeksiantosopimuksen kunnan kanssa, mutta eivät ole työsuhteessa kuntaan. (Ketola 2008, 19.)

Ammatillinen perhekoti on laitoksen ja perhehoidon välimuoto, jossa voi työskennellä myös perheen ulkopuolisia ammattihenkilöitä (Pösö 2005, 206). Se on yksityiskoti, jonka vanhemmat ovat saaneet lääninhallitukselta luvan tai kunnalta hyväksynnän harjoittaa perhehoitoa (Räty 2007, 294). Osa perhekodeista toimii niin sanotulla laitosluvalla, vaikka niitä ei nimitetä laitoksiksi (Ketola 2008, 19).

Lastensuojelulaitoksissakin pyritään kodinomaiseen ympäristöön ja toimintaan (Lastensuojelun Keskusliitto i.a). Lastensuojelulaitokset ovat kunnallisia, yksityisiä tai yhdistyspohjaisia yrityksiä. Edellä mainittujen lisäksi Suomessakin on SOS-lapsikyliä, joissa yhdistyy perhehoidon pienimuotoisuus ja laitoksen yhteisöllisyys. Lapsikylä koostuu useista omakotitaloista, jotka yhdessä muodostavat pienen kylän. Ne toimivat laitosluvalla. (Ketola 2008, 19.)

Sijaishuoltomuodoilla ei ole minkäänlaista etusijajärjestystä, eikä esimerkiksi lapsen ikä yksistään ratkaise sijaishuoltoapaikkaa. Ratkaisu tehdään aina pelkästään lapsen hoidon ja huolenpidon tarpeiden mukaisesti. (Räty 2007, 294.) Sijoituspaikan on pystyttävä tarjoamaan lapselle sellaista hoitoa, jolla voidaan pyrkiä korjaamaan lapsen elämässä tapahtuneita ongelmia (Räty 2005, 98). Mahdollisuuksien mukaan otetaan huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta (Lastensuojelulaki 2007/417, 50 §). Tärkeänä valintaperusteena pidetään myös sitä, että sisaruksia ei eroteta. Käytännössä lasten erilaiset tarpeet esimerkiksi erityisen hoidon ja huolenpidon osalta voivat olla niin poikkeavat, että sisarukset on parasta sijoittaa eri paikkoihin. (Mahkonen 2008, 125.) Joka tapauksessa sijaishuoltoapaikkaa suunniteltaessa pyritään ottamaan huomioon myös lapsen vanhempien toiveet (Laaksonen 2005, 261).

Huostaanoton ja sijaishuollon lähtökohta on aina väliaikaisuus. Sijaishuolto on tarkoitettu väliaikaiseksi, ja laki velvoittaa tekemään töitä sen eteen, että lapsi voisi palata kotiinsa. Tämän vuoksi monilla lapsilla on useita sijoituspaikkoja, kun välillä kokeillaan kotona asumista, ja lapsi joudutaan pian sijoittamaan uudelleen. Käytännössä Suomessa tehdään kuitenkin paljon huostaanottoja, joista jo tekovaiheessa tiedetään tulevan pysyviä. (Pösö 2005, 203-204.)

3.5 Tapaamiset ja yhteydenpito

Huostaan otetulla lapsella on oikeus tavata biologisia vanhempiaan, sisarusiaan ja muita läheisiään, jos siitä ei ole lapselle haittaa. Samoin hänellä on oikeus muuhun yhteydenpitoon läheistensä kanssa, ja sijaishuoltopaikan on tuettava ja edistettävä tätä yhteydenpitoa. (Lastensuojelulaki 2007/417, 54 §.) Läheisillä henkilöillä tarkoitetaan kaikkia lapselle tärkeitä henkilöitä huolimatta siitä, ovatko he sukulaisia vai ystäviä. Sijaishuollossa on tärkeää tukea kaikkia lapsen turvallisia suhteita. Tapaamis- ja yhteydenpito-oikeus on yksi tärkeimmistä lapsen oikeuksista sijoituksen aikana, ja sijoituspaikka pitää valita niin, että yhteydenpito on mahdollista. (Saastamoinen 2008, 127-129.)

Suunnitelma tapaamisten ja yhteydenpidon toteuttamisesta kirjataan asiakassuunnitelmaan. Tärkeintä on ottaa huomioon lapsen etu, ja tapaamisten täytyy olla lapselle turvallisia sekä psyykkisesti että fyysisesti. Joskus lapsen läheiset ihmissuhteet ovat hänen kasvulleen ja kehitykselleen vahingollisia. Tällöin yhteydenpito voidaan katkaista jopa kokonaan. (Saastamoinen 2008, 128-129.)

Käytännössä yhteydenpito on sijaishuollon aikana aina rajoitettua, mutta lastensuojelulaki määrittelee tietyt ehdot yhteydenpidon rajoittamiselle. Asiakassuunnitelman neuvottelussa päätetään yhteydenpidosta ja tapaamisista. Jos asiasta ei päästä yksimielisyyteen, sosiaalityöntekijä voi tehdä päätöksen yhteydenpidon rajoittamisesta. Yhteydenpitoa voidaan kuitenkin rajoittaa vain, jos lain asettamat ehdot täyttyvät: 1) yhteydenpito vaarantaa sijaishuollon tarkoituksen ja on

lapsen hoidon ja kasvatuksen kannalta välttämätöntä, 2) yhteydenpidosta on vaaraa lapsen hengelle, terveydelle, kehitykselle tai turvallisuudelle, 3) yhteydenpitoa on rajoitettava perheen muiden lasten, sijaisvanhempien tai henkilökunnan turvallisuuden vuoksi tai 4) 12-vuotias lapsi tai nuorempikin, joka on niin kehittynyt, että hänen tahtonsa voidaan kiinnittää huomiota, itse vastustaa yhteydenpitoa. Päätökseen voi hakea muutosta hallinto-oikeudelta. (Lastensuojelulaki 2007/417, 62 §.)

Tapaamisista ja yhteydenpidosta sovittaessa on otettava huomioon ennen kaikkea lapsen etu. Muita huomioitavia asioita ovat biologisten vanhempien ja lapsen tarve nähdä toisiaan sekä lapsen tarve sopeutua uuteen asuinympäristöön ja perheeseen sekä sen tapoihin. Koska huomioon otettavia seikkoja on monia, on vaikea löytää kaikkia tyydyttävä ratkaisu. (Rutter 1990, 37.)

Tapaamiset voidaan toteuttaa eri tavoin. Valvotussa tapaamisessa on lapsen ja biologisten vanhempien lisäksi ulkopuolinen henkilö, joka jatkuvalla valvonnalla varmistaa lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin. Tuetussa tapaamisessa työntekijä varmistaa tapaamisen alkamisen ja päättymisen sujumisen. Hän on tarvittaessa käytettävissä ja seuraa tilannetta. Tapaaminen voi olla myös vapaamuotoisempi, jolloin biologiset vanhemmat ja lapsi voivat vaikka lähteä yhdessä käymään jossakin. Kun biologisten vanhempien tilanne on riittävän hyvä, he voivat saada lapsen kotiin vierailulle ensin päiväsaikaan, myöhemmin ehkä viikonlopuiksi ja loma-ajoiksikin. Tapaamisten onnistumista seurataan, ja tapaamiset muutetaan vapaamuotoisemmiksi sitä mukaa kuin tilanne sallii. Jos biologiset vanhemmat eivät asu yhdessä, he tapaavat lasta yleensä erikseen. (Sosiaaliportti 2008; Kujala 2003, 43.)

3.6 Huostaanoton kustannukset ja asuminen

Huoltajilla säilyy huostaanoton jälkeenkin velvollisuus vastata lapsen elatuksesta. Kunnalla on oikeus periä vanhemmilta korvausta sijaishuollon ajalta. Perittävä maksu saa olla korkeintaan elatusavun suuruinen. (Kangas 2005, 117-118.) Huostaanottopäätöksen yhteydessä vanhemmille annetaan tuloksetyöselvitys, jolla selvitetään, kuinka paljon maksua voidaan periä (Oulun kaupunki 2008, 18). Myös

mahdollinen työttömyyskorvauksen lapsikorotus sekä muut lapsen hoitoon ja huoltoon tarkoitetut korvaukset ja etuudet peritään vanhemmalta. Jos lapsi on saanut elatustukea, sen maksaminen lakkautetaan sijoituksen ajalta (Saastamoinen 2008, 121-123). Jos lapsi on sijoitettuna perhehoitoon, myös lapsilisä maksetaan sijoituksen ajan sijaisperheelle (Narikka 2005, 58).

Kun lapsi otetaan huostaan, väestötietojärjestelmään tehdään ilmoitus lapsen huostaanotosta. Biologisten vanhempien ei tarvitse huolehtia siitä, vaan sosiaalilautakunta tekee sen. (Väestötietolaki 1993/507, 12 §.) Lapsen osoitteeksi tulee hänen sijoituspaikkansa osoite. Vaikka lapsen sijoituspaikka sijaitsisi toisessa kunnassa, hän on kuitenkin kirjoilla siinä kunnassa, jossa huostaanotto on tehty. (Oulun kaupunki 2008, 6.) Jos vanhemmat saavat asumistukea, heidän tulee ilmoittaa Kansaneläkelaitokselle (KELA) lapsen poismuutosta, jotta tuen määrä voidaan arvioida uudelleen (KELA 2009). Asuntojen vesimaksut maksetaan usein huoneistossa asuvien henkilöiden lukumäärän perusteella, joten muutokset kannattaa ilmoittaa myös isännöitsijälle vesimaksun tarkistamista varten (Uudenmaan Asuntokiinteistöyhdistys 2009).

Sijaisvanhemmat tai lastensuojelulaitoksen työntekijät huolehtivat lapsen hankinnoista, kuten vaatteista ja urheiluvälineistä. He saavat tätä varten kulukorvausta, sillä he eivät ole elatussuhteessa sijoitettuun lapseen. (Ketola 2008, 54.) Jos biologiset vanhemmat haluavat tehdä isompia hankintoja lapselleen, kannattaa asiasta ensin keskustella sijaisvanhempien kanssa (Rutter 1990, 66). Lapsi saa myös käyttörahansa sijoituspaikastaan (Lastensuojelulaki 2007/417, 55 §). Käyttörahat ovat tarkoitettuja lapsen henkilökohtaisiin menoihin, ja lapsi saa itse päättää, mihin haluaa käyttää niitä. Käytännössä ne vastaavat kotona maksettavaa viikko- tai kuukausirahaa. (Saastamoinen 2008, 118-119.)

3.7 Huostaanoton päättyminen

Huostaanotto on aina väliaikaiseksi tarkoitettu ratkaisu. Huostaanottopäätös voidaan purkaa, jos lapsen ja perheen tilanne on muuttunut niin, että lapsi voi palata kotiin.

Edellytyksenä kuitenkin on, että huostaanoton purkaminen on lapsen edun mukaista. Asiaa harkitaan vuosittain, ja harkinnassa otetaan monesta näkökulmasta huomioon lapsen etu. Huostassa pidon jatkamista tai purkamista harkittaessa merkitystä on muun muassa sijaishuollon kestolla, lapsen suhteella sijaisvanhempiin sekä sillä, onko sijoituksella saavutettu sille asetetut tavoitteet. On pohdittava myös sitä, miten lapsen kehitys on edennyt ja miten huostaanoton purkaminen siihen vaikuttaisi. (Räty 2007, 289-291; Oulun kaupunki 2008, 21.)

Huostaanotto purkautuu viimeistään silloin, kun lapsi täyttää 18 vuotta (Räty 2007, 292). Huostaanoton purkaannuttua lapsella/nuorella on oikeus jälkihuoltoon eli lastensuojelun avohuollon tukitoimiin, kunnes hän täyttää 21 vuotta. Kunnan jälkihuoltovelvollisuus päättyy kuitenkin viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on huostaanoton purkamisen jälkeen viimeksi ollut lastensuojelun asiakkaana. (Lastensuojelulaki 2007/417, 75 §). Jälkihuollon tarkoituksena on saattaa lapsi takaisin kotiin tai nuori itsenäiseen elämään ja itsenäisesti toimeen tulevaksi aikuiseksi lähiverkostonsa tukemana (Laaksonen 2005, 263).

4 HUOSTAANOTTOKRIISIN VAIHEET

Lapsen huostaanotto on aina kriisi sekä biologisille vanhemmille että lapselle (Kujala 2003, 30). Useimmat ihmiset reagoivat kriisiin samalla tavalla (Saari 2007, 41), ja kriisiprosessissa onkin tunnistettavissa neljä erilaista vaihetta: sokkivaihe, reaktiovaihe, käsittelyvaihe ja sopeutumisvaihe (Saari 2007, 68). Nämä vaiheet voivat esiintyä osittain rinnakkain ja limittäin, mutta useimmat kriisin kokeneet käyvät ne läpi. Kriisistä selviytymistä voi auttaa tieto siitä, miten kriisi etenee ja mitä se tuo tullessaan. Tällöin omat ja lapsen reaktiot eivät tunnu kummallisilta, vaan näyttävät tiettyinä asiaan kuuluvina kriisin vaiheina. (Kujala 2003, 30-31.)

4.1 Sokkivaihe

Ensimmäinen reaktio järkyttävään tapahtumaan, kuten lapsen huostaanottoon, on yleensä psyykinen sokki. Sokkivaiheessa vallitsee suuri ristiriita ulkoisen käyttäytymisen ja sen taustalla olevan mielen kaaoksen välillä. Tapahtunut ei tunnu todelta, sillä mieli pyrkii suojaamaan ihmistä tiedolta, joka on vaikea kestää. Sokissa oleva ihminen ei pysty havaitsemaan kaikkea ympärillä tapahtuvaa. (Saari 2007, 42-52.) Hän voi kulkea ja hoitaa asioita kuin unissakävelijä (Rutter 1990, 33). Toisaalta se, mihin havainto kohdistuu, havaitaan erittäin tarkasti ja yksityiskohtaisesti. (Saari 2007, 44.) Sijoitukseen liittyvistä palaverista ei välttämättä muista mitään, ja asiakirjojen sisältöjä voi olla vaikea ymmärtää (Kujala 2003, 31).

Järkyttävän tapahtuman jälkeen ihminen voi järkyttyä siitäkin, että tunteet puuttuvat täysin. Sokkivaiheessa se on hyvin tavallista ja palvelee henkiinjäämistä ja toimintakyvyn säilyttämistä. (Saari 2007, 46.) Toisaalta itku voi olla herkässä ja ajatukset koko ajan lapsessa: huolettaa, miten hän pärjää (Rutter 1990, 33). Vaikka tunteettomuus on hyödyksi toimintakyvyn kannalta, päätöksenteko voi olla vaikeaa. Siksi sokissa oleva ihminen tarvitsee neuvoja, mitä tehdä. (Saari 2007, 47-49.)

Sokkivaiheessa lapsikaan ei pysty uskomaan, mitä on tapahtunut. Hänen käyttäytymisessään ei kuitenkaan välttämättä näy mitään reaktioita, vaan hän voi käyttäytyä täysin normaalisti. Lapsi voi luulla huostaanoton johtuneen hänen omasta tuhuudestaan ja olla nyt epätavallisen kiltti ja toivoa siten pääsevänsä kotiin. (Rutter 1990, 27.) Sijaisvanhemmat voivat ihmetellä, kun kaikki sujuu ongelmitta. Biologisista vanhemmista tuntuu puolestaan pahalta, kun muut näyttävät onnistuvan paremmin lapsen kanssa. (Kujala 2003, 36.)

Lapsen reaktiot ilmenevät usein fyysisinä oireina. Lapsi voi olla ruokahaluton tai syödä yli tarpeen. Oksentelu, vilustuminen, unettomuus, painajaiset ja yökastelu ovat yleisiä sokkivaiheen reaktioita. Pienet lapset voivat kuvitella vanhempiansa menneen hukkaan tai kuolleen. (Kujala 2003, 36.) Lapsi voi myös kuvitella, että hän itse on mennyt hukkaan, eivätkä vanhemmat vain löydä häntä. Lapsen fyysiset oireet voivat vanhemman silmissä näyttää siltä, ettei lapsesta huolehdi kunnolla, vaikka kyse on normaalista sokkireaktiosta. (Rutter 1990, 28.)

Vain noin 20 % psyykkiseen sokkiin joutuneista aikuisista menee paniikkiin tai lamaantuu. Lamaantuminen voi tarkoittaa sitä, ettei pysty liikkumaan. Lamaantunut tai paniikkiin mennyt ihminen tarvitsee fyysistä tukea ja läsnäoloa sekä täsmällisiä ohjeita, mitä pitää tehdä. (Saari 2007, 49.) Sokkivaihe kestää Saaren mukaan muutamasta tunnista vuorokauteen ja joskus kauemminkin (Saari 2007, 49). Kujala ja Rutter puolestaan mainitsevat sokkivaiheen kestävän muutamasta päivästä muutamaa viikkoon (Kujala 2003, 31-36; Rutter 1990, 28).

4.2 Reaktiovaihe

Reaktiovaihe alkaa pikkuhiljaa sokkivaiheen jälkeen, kun psyykkinen kaaos nousee vähitellen pintaan (Saari 2007, 52). Reaktiovaiheessa tunteet alkavat näkyä, kun ihminen yhtäkkiä ymmärtää, mitä on todella tapahtunut ja miten se omaan elämään vaikuttaa. Aikuisilla suru, viha ja jopa ruumiilliset kivut ovat täysin normaaleja. Myös huimausta, rytmihäiriöitä ja pahoinvointia voi esiintyä. Toiset menettävät ruokahalunsa, toiset syövät liikaa. (Saari 2007, 52-56.) Voi tulla univaikeuksia (Rutter

1990, 34), eikä väsymys lähde nukkumallakaan (Saari 2007, 56). Reaktiovaiheeseen kuuluu myös häpeän tunne. Vanhempaa mietityttää, mitä muut hänestä ajattelevat, ja mieli tekee eristäytyä kotiin. (Saari 2007, 54-55.)

Viha voi olla kaikkein hallitsevin tunne. Vihan kohdistuminen muihin ihmisiin, kuten sosiaaliviranomaisiin, hallinto-oikeuteen tai sijaisvanhempiin, on eräänlainen suojaimekanismi, joka suojaa omilta vaikeilta tunteilta (Kujala 2003, 32; Saari 2007, 53.) Vanhempi voi olla vihainen myös lapselle ja kuvitella hänen olleen tahallaan vaikea. Voi tuntua siltä, ettei koskaan enää haluakaan lasta takaisin. (Kujala 2003, 32.) Viha kohdistuu myös vanhempaan itseensä, ja vanhempi miettii, mitä olisi voinut tehdä estääkseen huostaanoton. Ratkaisua ei kuitenkaan löydy, ja vanhempi voi olla vihainen jopa Jumalalle. (Rutter 1990, 34.)

Viha puolestaan aiheuttaa syyllisyydentunteita, joiden vuoksi vanhempi voi helposti alkaa vältellä sosiaaliviranomaisia ja lasta. Viha on kuitenkin normaali tunne, ja sen vangiksi jäämisen voi estää käsittelemällä tunteita esimerkiksi keskustellen. Vihasta voi myös saada voimaa muuttaa asioita parempaan suuntaan, jotta lapsen paluu kotiin mahdollistuisi. (Kujala 2003, 32.) Kun vihasta ei ole apua, ihminen oppii luopumaan siitä ja kokeilemaan muita konsteja saadakseen haluamansa. Viha on kuitenkin helpompi kestää kuin kriisin seuraava vaihe, epätoivo. Tämän vuoksi jotkut jäävät vihaan kiinni. (Rutter 1990, 35.)

Reaktiovaiheeseen liittyy päihteiden ja unilääkkeiden liikakäytön riski (Kujala 2003, 32). Tunteilla on kuitenkin tarkoituksensa, vaikka ne ovatkin vaikeita kestää. Esimerkiksi rauhoittavien lääkkeiden käyttö vain siirtää asioiden käsittelyä, ja unilääkkeistä voi tulla psyykkisesti riippuvaiseksi. Lääkkeiden käytön kanssa kannattaa olla varovainen ja koettaa vain kestää mieleen nousevat vaikeatkin tunteet. (Saari 2007, 56.) Kriisiin liittyvät vaikeat tunteet eivät ole sairaus vaan lääke, kuten sairaalapastori Bent Falk kirjoittaa. Tunteet tulevat todellisuuden kokemisesta, ja katsominen todellisuutta silmiin auttaa hallitsemaan sitä. (Falk 1996, 36-37.)

Myös lapsen reaktiovaiheessa tunteet nousevat esiin. Lapsi voi olla vihainen biologisille vanhemmilleen, sosiaalityöntekijälleen, sijaisvanhemmilleen ja

sijaisperheen muille lapsille. Hän voi syyttää itseään tapahtuneesta. Raivonpuuskat ovat yleisiä, sillä käyttäytymällä huonosti lapsi kuvittelee pääsevänsä kotiin. Biologisille vanhemmilleen lapsi voi kertoa voivansa pahoin sijaiskodissa. Hän voi myös karata sieltä päästäkseen takaisin biologisten vanhempiensa luokse. Tämä ei ole lapsen ilkeyttä, vaan luonnollinen reaktio vaikeassa tilanteessa. (Kujala 2003, 37.)

Vihan ja protestoinnin takana on todella surullinen lapsi. Biologisesta vanhemmasta se tuntuu pahalta. Lapsi voi itkeä paljon tai yrittää olla itkemättä. (Rutter 1990, 29.) Itku on kuitenkin hyväksi, sillä se on merkki kriisiprosessin etenemisestä. Aikuisen tehtävänä on ottaa vastaan lapsen tunteet sellaisena kuin ne tulevat. (Kujala 2003, 37.)

Reaktiovaihe voi kestää kuukausia (Rutter 1990, 29), mutta kaikkein vaikein vaihe menee nopeasti ohi (Saari 2007, 60). Voimakkaista tunteista kannattaa keskustella, jotta niistä pääsee eroon (Kujala 2003, 32).

4.3 Käsittelyvaihe

Reaktiovaihe hiipuu vähitellen kuukausia kestäväksi käsittelyvaiheeksi, jolloin kokemuksen käsittely jatkuu hiljaa mielessä ja hidastuu. Käsittelyvaiheen tarkoituksena on sureminen eli menetyksestä toipuminen. Se on pitkäkestoinen prosessi, joka ei tunnu koskaan loppuvan. (Saari 2007, 60-61.) Surulla on kuitenkin tärkeä tehtävä: se auttaa luopumaan (Falk 1996, 37).

Huostaan otetun lapsen biologinen vanhempi usein masentuu. Kaikki tuntuu yhdentekevältä. Kokemuksesta ei jaksaa eikä halua enää puhua. Olo on arvoton ja kelvoton, ja jopa sängystä nouseminen on vaikeaa. Vanhempi voi sairastua helposti, ja joillekin tulee itsemurha-ajatuksia. Varsinkin yksinhuoltajan elämä tuntuu tyhjältä, kun ei ole ketään, kenestä huolehtia. (Kujala 2003, 32.)

Onkin tavallista, että käsittelyvaiheessa tekee mieli muuttaa elämäänsä ja tehdä asioita, joita ei yleensä tee (Rutter 1990, 35). Muutto tai työpaikan vaihdos voivat tuntua hyviltä ajatuksilta (Kujala 2003, 32). Vaikka päivissä ei tunnukaan olevan sisältöä

(Rutter 1990, 35), vanhemman elämä tuntuu myös helpommalta ilman lasta. Se aiheuttaa lisää syyllisyydentunteita. Lapsesta luopumista seuraa kuitenkin aina suruprosessi, jota monet vanhemmat kuvaavat samanlaiseksi kuin lapsen kuollessa. (Kujala 2003, 33.) Surua aiheuttaa myös se, että vanhempi huomaa elämän olevan helpompaa ilman lasta (Rutter 1990, 35).

Käsittelyvaiheessa osa tarkkaavaisuudesta suuntautuu traumaattisen kokemuksen käsittelyyn, joten muisti- ja keskittymisvaikeudet ovat yleisiä. Tämä näkyy myös ihmissuhteissa, sillä ihminen voi helposti menettää malttinsa ja saada raivokohtauksia. Monet haluavat olla yksin ja vetäytyä ihmissuhteista. Todellinen masentuminen on lähellä, mutta toisaalta yksinolosta ja asioiden pohtimisesta hiljaa mielessään on hyötyäkin. Musiikki, lukeminen ja kirjoittaminen voivat tehostaa kokemuksen käsittelyä. (Saari 2007, 63-64.)

Käsittelyvaiheessa lapsen vihan tilalle alkaa nousta surullisuus. Itku on herkässä. Vanhemman ei kannata loukkaantua, vaikka lapsi ei osoita minkäänlaista mielenkiintoa häntä kohtaan. Leikit ja koulutyö eivät kiinnosta, ja lapsi voi taantua aikaisemmalle kehitystasolle. Hän alkaa ehkä imeä peukaloaan tai vaatia aikuisia pukemaan. (Kujala 2003, 38.) Myös vuoteen kastelu saattaa alkaa uudelleen. Teini-ikäinenkin voi käyttäytyä kuin pikkuvauva. Näin lapsi etsii lohtua aikuisilta, vaikka ei vielä pystykään ottamaan sitä vastaan. (Rutter 1990, 30.) Lapsi tarvitsee sopivasti aikaa, rauhaa ja lapsen ehdoilla annettua tukea surutyössään (Kujala 2003, 38).

4.4 Uudelleen suuntautuminen

Kriisiprosessin toivottu lopputulos on, että kokemus hyväksytään osaksi omaa elämänhistoriaa (Saari 2007, 68). Vähitellen biologisesta vanhemmasta alkaakin tuntua siltä, että elämä sujuu jo paremmin (Kujala 2003, 33). Tapahtunutta voi jo ajatella tuntematta voimakasta ahdistusta (Saari 2007, 68). Arkielämä tasaantuu, ja ruokahalu ja unirytmii palautuvat normaaleiksi. Pakonomaiset ja ahdistavat ajatukset lapsen poissaolosta jäävät vähemmälle, ja kiinnostus lapsen tapaamiseen ja sovittujen

sääntöjen noudattamiseen herää. Lapsen kanssa vietetty aika tuntuu hyvältä eikä enää jälkeenpäin aiheuta yhtä voimakkaita reaktioita kuin aikaisemmin. (Kujala 2003, 33.)

Lapsen poissaolo kotoa alkaa tuntua hyvältä ratkaisulta. Myös muiden ihmissuhteiden merkitys sekä omassa että lapsen elämässä selviää, ja niihin riittää voimiakin. Vanhempi kaipaa toki lasta edelleen. (Rutter 1990, 35-36.) Jaettu vanhemmuus näyttäytyy kuitenkin mahdollisuutena tukea lapsen kasvua ja kehitystä sijaisperheessä tai lastensuojelulaitoksessa. Biologinen vanhempi ymmärtää, että lapsi tarvitsee häntä aina. (Kujala 2003, 33.)

Lapsikin alkaa voida paremmin, vaikkei varsinaisesti toivukaan erosta koskaan. Hän alkaa sopeutua tilanteeseen, vaikka kaipaa biologisia vanhempiaan. Lapsen suhtautuminen eroon alkaa olla aikaisempaa realistisempaa. (Kujala 2003, 38.) Jos biologiset vanhemmat ovat edelleen hänen elämässään mukana, hän alkaa tulla toimeen sekä sijaisvanhempien että biologisten vanhempien kanssa tässä uudessa tilanteessa (Rutter 1990, 31). Lapsi siis tottuu jaettuun vanhemmuuteen (Kujala 2003, 38). Hän on taas kiinnostunut leikeistä, koulusta, ystävistä ja harrastuksista (Rutter 1990, 31).

Kun lapsen tilanne alkaa olla parempi, biologisella vanhemmalla riittää paremmin energiaa ratkoa ongelmia, joiden vuoksi lapsi joutui pois kotoa. Kestää kuitenkin vähintään yhdeksän kuukautta, ennen kuin tähän sopeutumisvaiheeseen päästään. (Rutter 1990, 31.) Toipumisessa ollaan jo pitkällä, kun trauman kokenut ihminen pystyy suunnittelemaan tulevaisuutta (Saari 2007, 66).

5 BIOLOGISET VANHEMMAT JA HUOSTAANOTTO

Lapsen huostaanotto tarkoittaa sitä, että oikeus käyttää lapsen huoltoon liittyvää puhevaltaa menetetään, vaikka huoltajuus sinänsä säilyy. Konkreettisesti tämä näkyy siinä, että lapsi viranomaisten toimesta sijoitetaan pois kotoa, jolloin päivittäisestä huollosta vastaa sijaishuolto. (Kangas 2005, 115-118.) Näin ollen vanhemmalla ei ole enää oikeutta päättää lapsensa kasvatuksesta, hoidosta, asuinpaikasta ja muista henkilökohtaisista asioista (Mahkonen 2008, 152). Huoltajalla säilyy kuitenkin oikeus päättää lapsen nimestä, uskontokunnasta ja myös raha-asioista (Kangas 2005, 115-118), jos lapselle ei ole määrätty edunvalvojaa (Saastamoinen 2008, 139). Lapsen päivittäisistä huoltotoimenpiteistä vastaa tietysti sijaishuoltaja (Räty 2007, 305). Laki kuitenkin velvoittaa sijaishuoltajia yhteistyöhön biologisten vanhempien kanssa (Lastensuojelulaki 2007/417, 45 §). Biologisilla vanhemmilla on myös oikeus saada tietoa ja osallistua päätöksentekoon esimerkiksi silloin, kun on kyse lapsen koulujärjestelyistä ja terveydenhoidosta (Saastamoinen 2008, 137; Oulun kaupunki 2008, 3).

5.1 Vanhemmuus huostaanoton jälkeen

Vanhemmuudessa voidaan erottaa erilaisia puolia. Näitä ovat biologinen ja sosiaalinen vanhemmuus, mutta toisaalta vanhemmuus voidaan jakaa myös biologiseen, sosiaaliseen, toiminnalliseen ja psykologiseen vanhemmuuteen. Biologisilta vanhemmilta lapsi saa geeniperimän. Sosiaalinen vanhemmuus tarkoittaa huolenpitosuhdetta, jossa aikuiset eivät ole biologisia vanhempia. Toiminnalliseen vanhemmuuteen kuuluvat erilaiset toimenpiteet. Näitä ovat puhtaanapito, ruokkiminen, kasvatusta, turvallisuudesta huolehtiminen, tunteisiin vastaaminen ja niiden opettaminen sekä rajojen asettaminen. Psykologinen vanhemmuus tarkoittaa ainutlaatuista suhdetta lapsen ja aikuisen välillä, jossa molemmat kokevat kuuluvansa toiselle samalla kun toinen kuuluu itselle. (Niemelä 2000, 98.) Sijoituksessa olevan lapsen sosiaaliset ja toiminnalliset vanhemmat ovat sijaisvanhemmat tai laitoksessa oleva omahoitaja.

Yhteys biologisiin vanhempiin on kuitenkin tärkeä, sillä vanhemmuus ei pääty huostaanottoon (Saastamoinen 2008, 132).

Huostaanoton kokeneilla lapsilla voi olla lämpimät kiintymyssuhteet biologisiin vanhempiinsa, vaikka vanhemmat olisivat hoitaneet huoltovelvollisuutensa luvattoman huonosti (Valkonen 1995, 103). Biologinen vanhempi voi sitä paitsi rakastaa lastaan, vaikka ei kykenisikään huolehtimaan lapsesta tai olemaan tälle turvallinen vanhempi (Kalland 2005, 134). Toisaalta lastenpsykiatri Jari Sinkkonen kirjoittaa, että vanha hokema ”jokainen vanhempi varmasti rakastaa lastaan omalla tavallaan” pakottaa rakkauden määritelmän laajenemaan kohtuuttomasti, jotta vanhempien käyttäytyminen mahtuisi sen alle (Sinkkonen 2001, 147).

Vanhemmuuden roolikartta on kehitetty työväliseksi vanhemmuuden tukemiseen ja arvioimiseen. Siinä vanhemmuus on jaettu rooleihin, joiden kautta vanhemmuutta voidaan tarkastella. Nämä roolit ovat ihmissuhdeosaaja, rajojen asettaja, elämän opettaja, rakkauden antaja ja huoltaja. (Kujala 2003, 47.)

Vaikka lapsen huolto on käytännössä menetetty huostaanoton seurauksena, biologisilla vanhemmilla on vielä monia mahdollisuuksia toteuttaa vanhemmuuttaan. Lapselle voi antaa kannustavaa palautetta ja hellyyttä ja toimia näin ollen rakkauden antajana. Myös sijoituksen hyväksyminen viestii rakkautta lasta kohtaan. Ihmissuhdeosaajan roolia voi toteuttaa suojelemalla lasta sijaisvanhempien, biologisten vanhempien ja sosiaalityöntekijän välisiltä ristiriidoilta ja hyväksymällä lapsen kielteisetkin tunteet. Rajojen asettamisesta on se, että biologiset vanhemmat lupaavat lapselle vain asioita, joista pystyvät pitämään kiinni. Katteettomat lupaukset kotiinpaluusta, lomista tai tapaamisista eivät siis kuulu hyvään vanhemmuuteen, kun taas säännöllinen ja sopimusten mukainen yhteydenpito kuuluu. Biologisten vanhempien on myös tärkeää tukea sijaisvanhempia heidän kasvatustehtävässään pitämällä yhtä arjen sääntöjen noudattamisessa. Elämän opettajana biologiset vanhemmat voivat välittää suvun ja perheen perinteitä ja tapoja. Huoltajan roolissa biologiset vanhemmat toimivat esimerkiksi antaessaan lapselle lahjaksi jotakin käytännöllistä, kuten yöpuvun tai sukat. Lapselle juuri se vaate voi olla erityisen tärkeä osoitus biologisen vanhemman huolenpidosta sijoituksen aikana. (Kujala 2003, 46-50.)

Lapsen minäkuvan eli identiteetin rakentumiselle biologisilla vanhemmilla ja suvulla on erityinen merkitys. Yhteydenpito huostaanoton jälkeen edesauttaa tätä kehitystä, sillä jos yhteydenpitoa ei ole, lapsi kokee tullessa hylätyksi. Realistinen käsitys vanhempien elämäntilanteesta auttaa lasta hyväksymään sijoituksen. (Valkonen 1995, 42-43.) On tärkeää painottaa sitä, että biologiset vanhemmat eivät ole hylänneet lasta (Saastamoinen 2008, 132). Lapsen kysymyksiin huostaanoton syistä voi vanhempien olla todella vaikea vastata, mutta vastaamalla vanhemmat voivat oleellisesti auttaa lasta (Niemelä 2000, 106). On myös niin, että vaikka huostaan otetulla lapsella ei olisi ollut kiintymyssuhdetta biologisiin vanhempiinsa ensimmäisten elinvuosiensa aikana, suhteesta voi silti muodostua hyvä ja lämmin (Valkonen 1995, 98; Sinkkonen 2001, 164).

5.2 Etävanhemmuuden haasteita ja mahdollisuuksia

Lapsella voi olla paljon hyviäkin muistoja vanhemmistaan ja yhdessä vietetystä ajasta. Biologiset vanhemmat ja lapsen menneisyys vaikuttavat voimakkaasti lapsen identiteettiin. Lapsikyläpsykologi Hilikka Niemelä kuvailee, että lapsen tulee tuntea elämänsä palapelin palaset, jotta hän voi koota niistä ehyen kuvan. Tässä biologiset vanhemmat voivat merkittävästi auttaa, vaikka varsinainen huolenpito ei olisikaan heiltä onnistunut. (Niemelä 2000, 104.) Tutkimuksen mukaan yksi hyvän huostaanoton perusteista oli se, että lapsi tietää perhetaustastaan, vanhemmistaan, suvustaan ja omasta lapsuudestaan (Saikku 1998, 64). Keskustelut biologisen vanhemman kanssa voivat auttaa lasta selviämään traumaistaan ja syyllisyydestään (Sinkkonen 2001, 164). Myös biologiset sisarukset voivat olla suuri voimavara sijoitetuille lapsille (Valkonen 2008, 110).

Sekä biologisilla että sijaisvanhemmilla on mahdollisuudet joko auttaa lapsen paranemista tai vaikeuttaa ja estää sitä. Saadakseen kaiken hyödyn sijoituksesta lapsi tarvitsee biologisilta vanhemmiltaan ”luvan” olla sijaishoidossa. Vanhemmille luvan antaminen voi olla vaikeaa, ja se voi viedä kauan. (Niemelä 2000, 105.) Käytännössä luvan antaminen voi tapahtua vaikka niin, että biologiset vanhemmat kertovat

haluavansa kyllä viedä lapsen kotiin, mutta koska se ei vielä ainakaan ole mahdollista, he toivovat lapsen olevan onnellinen sijaiskodissaan (Rutter 1990, 48-49). Lapsi kärsii, jos biologiset vanhemmat jatkuvasti laittavat vireille oikeusjuttuja sijoituksen purkamiseksi (Janhunen 2008, 187).

Jos vanhemmat jatkuvasti kertovat ongelmistaan lapselle, lapsi voi olla heistä niin huolestunut, ettei toipuminen pääse alkuun (Laurila 2003, 44), ja kaikki lapset ovat joka tapauksessa huolissaan biologisista vanhemmistaan. Lapsi pystyy elämään vapaasti vasta sitten, kun hän tietää biologisten vanhempinsa saavan apua ongelmiinsa. (Laurila 1993, 150.)

Biologiset vanhemmat antavat ehkä ymmärtää, että heitä loukkaa lapsen kiintyminen uusiin vanhempiin. Myös vanhempien jatkuvat ja katteettomat lupaukset lapsen pikaisesta kotiinpaluusta vahingoittavat lasta. (Laurila 2003, 44.) Lapsi kokee ristiriitaisia tunteita sijaiskodissa. Hän saattaa luulla, että vain toisia vanhempia voi rakastaa. Jos biologiset vanhemmat kertovat lapselle, että molempia vanhempia saa rakastaa, lapsen on mahdollista luopua suuresta taakasta. (Rutter 1990, 48.)

Myös sijaisvanhemmat saattavat epäonnistua vanhemmuudessa. He voivat pyrkiä uuden perheensä kiinteyttämiseen vahingollisin keinoin kieltämällä lapselta menneisyyden, yksilöllisyyden ja oikeuden olla myös biologisten vanhempinsa lapsi. Toisaalta sijaisvanhemmat luopumisen pelossa välttävät kiintymistä lapseen, jolloin lasta kohdellaan sijaisperheessä kuin vierasta, vaikka kohtelu olisikin sinänsä hyvää. (Laurila 2003, 44.)

On kaikin puolin ymmärrettävää, että kaksien vanhempien välinen yhteistyö on haastavaa. Laki velvoittaa tapaamisiin ja yhteistyöhön, mikäli ne eivät vahingoita lasta. Yhteistyö biologisten ja sijaisvanhempien välillä on kuitenkin vähäistä. Monesti lasten käyttäytymisestä tapaamisten yhteydessä aiheutuu sijaisperheelle ongelmia, jolloin tilanteet tulkitaan niin, että tapaamiset ovat haitaksi lapselle. Näin ei välttämättä ole, mutta sijaisvanhemmat saattavat päätyä rajoittamaan tapaamisia olemalla kannustamatta lasta tai biologisia vanhempia niihin. (Laurila 2003, 46-48.) Oireilu voi johtua sellaisten vaikeiden kokemusten aktivoitumisesta, joita lapsi ei osaa käsitellä.

Myös tapaamistilanteen ristiriitaisuus, turvattomuus ja eroahdistus voivat ilmetä esimerkiksi ahdistuksena, levottomuutena, keskittymiskyvyn puutteena tai painajaisina ja yökasteluna. (Niemelä 2000, 107-108.) Lapsella on oikeus omiin tunteisiinsa, ja hyvään vanhemmuuteen kuuluu hyväksyä vaikeatkin tunteet. Biologinen vanhempi voi hakea apua omiin reaktioihinsa. (Kujala 2003, 48.)

Lapsen toipumista ja sopeutumista auttaa, jos biologiset ja sijaisvanhemmat luottavat toisiinsa. Luottamusta voi osoittaa puhumalla lapselle positiiviseen sävyyn toisista vanhemmista ja toisesta perheestä. Yhteisymmärrys biologisten ja sijaisvanhempien rooleista ja tehtävistä helpottavat lapsen sopeutumista. (Laurila 2003, 43.) Jos biologinen vanhempi kokee jäävänsä liian syrjään lapsen asioista tai yhteydenpitoon ja tapaamisiin liittyy ongelmia, niistä voi olla yhteydessä sosiaalityöntekijään. Lapsi täytyy säästää aikuisten välisiltä ristiriidoilta. (Kujala 2003, 42.) Esimerkiksi sopimus siitä, että biologinen vanhempi hoitaa jonkun tietyn harrastuksen lapsen kanssa, antaa biologiselle vanhemmalle säännöllistä ja mukavaa aikaa yhdessäoloon lapsen kanssa, jolloin heidän suhteensakin säilyy positiivisena ja riittävän hyvä vanhemmuus pääsee toteutumaan (Haaramäki 2008, 57).

Lapselle on myös tärkeää nähdä, että hänen biologinen vanhempansa osallistuu johonkin yhteiseen toimintaan sijaisvanhemman kanssa. Myös sillä on vaikutusta, että mahdollisimman monet biologisen perheen jäsenet ja läheiset ovat tekemisissä tai yhteyksissä sijaisperheen kanssa. (Laurila 2003, 43.) Lapsen ahdistusta helpottaa jo sekin, kun hän näkee biologiset ja sijaisvanhemmat yhteisessä kahvipöydässä (Haaramäki 2008, 61).

Vaikeinta lapselle on, jos vanhemmat hylkäävät hänet. Hylkäämiskokemus aiheuttaa lapselle ongelmia myöhemmissä elämänvaiheissa, kuten huostaanoton päättyemisessä. Hylkäämiskokemukset aktivoituvat myös myöhemmissä ihmissuhteissa. (Niemelä 2000, 106.) Biologinen vanhempi voi ajatella, että koska hän on epäonnistunut, on parasta, ettei hän ole enää lapsen kanssa tekemisissä. Lapsi ei ajattele näin, vaan kokee sen hylkäämisenä. (Sosiaaliportti 2008.) Joskus vaikeissa oloissa elänyt lapsi voi itse haluta katkaista yhteydenpidon (Valkonen 2008, 116), mutta on tärkeää erottaa lapsen

kriisin aiheuttamat reaktiot eikä pitää niitä lapsen mielipiteenä biologisten vanhempien tapaamisesta (Kujala 2003, 37).

Lapsen kuuluu saada tietää, että huostaanotto ei ole johtunut hänestä itsestään (Sosiaaliportti 2008) vaan siitä, että vanhempi ei nyt pysty huolehtimaan lapsesta (Rutter 1990, 20). Tulemalla aina sovittuihin tapaamisiin biologinen vanhempi välittää lapselle tiedon siitä, ettei ole hylännyt lasta ja että lapsi on hänelle tärkeä. Jos vanhempi ei pääse tulemaan tapaamiseen esimerkiksi sairastumisen vuoksi, hänen täytyy ilmoittaa asiasta ajoissa ja sopia heti uusi tapaamisajankohta. Lapselle on merkityksellistä, että hän menee vanhemman muiden asioiden edelle. (Kujala 2003, 41.)

Koska vanhempi ei ole mukana lapsen jokapäiväisessä elämässä, hän saattaa kokea jäävänsä ulkopuolelle. Myös keskustelut lapsen kanssa ovat ehkä vaikeita. Vanhemman kannattaa puhua arkipäivän puuhailuista ja suunnitelmista eikä tentata lasta sijaisperheen asioista. (Rutter 1990, 42.) Jos lapsi kertoo ongelmallisista asioista, niistä kannattaa keskustella sosiaalityöntekijän kanssa. Biologisten vanhempien ei tarvitse yrittää korvata tavallista arkea lapselle esimerkiksi hemmottelemalla lasta (Kujala 2003, 42-43).

Biologisten vanhempien täytyy pitää huolta omasta jaksamisestaan. He ovat usein tilanteessa, jossa ongelmat ovat jo kasautuneet ja voimavarat hyvin vähäiset. Jokaisella on kuitenkin voimavaroja sekä lahjoja ja kykyjä, joiden avulla selviytyä kriiseistä. Ravinnosta, liikunnasta ja riittävästä unesta kannattaa huolehtia. Taiteista ja käden taidoista voi löytää kanavan tuntemuksiensa käsittelyyn. Jotkut saavat voimaa uskosta. Myös arkirutiinit ovat tärkeitä. (Kujala 2003, 52 ja 83.) On hyvä muistaa, että sosiaalityöntekijä on velvollinen järjestämään biologisille vanhemmille ammattiapua (Lastensuojelulaki 2007/417, 30 §). Apu kannattaa myös ottaa vastaan.

5.3 Biologiset vanhemmat ja tuen tarve

Lapsen biologisilla vanhemmilla on merkittävä rooli lapsen sopeuttamisessa sijaishuoltoon. Vanhemmat voivat auttaa lasta sopeutumaan, mutta he tarvitsevat myös itse tukea. On tavallista, että he tuntevat alemmuudentunnetta ja mustasukkaisuutta vanhemmuudestaan. (Saastamoinen 2008, 132.)

Lastensuojelulaki velvoittaa sosiaalityöntekijää järjestämään tukea biologisille vanhemmille huostaanoton yhteydessä. Vanhemmille tehdään omat asiakassuunnitelmat, joihin merkitään myös vanhemmuuden tukemiseen tarkoitettuja toimenpiteitä. (Lastensuojelulaki 2007/417, 30 §.) Biologisten vanhempien vanhemmuuden tukeminen on tärkeää, sillä vanhempien kuntoutus ja vanhemmuuden tukeminen mahdollistavat lapsen paluun kotiin tai ainakin lapsen yhteydenpidon biologisiin vanhempiinsa sijaishuollon aikana (Saastamoinen 2008, 83). Huostaanotto voi toimia myös biologisten vanhempien herättäjänä ja tuen kautta kannustaa vanhempaa kuntoutumaan ja parantamaan elämänlaatuaan (Hiltunen 2005, 70).

Biologiset vanhemmat tarvitsevat ulkopuolista tukea myös siksi, että lapsen huostaanotto koetaan häpeälliseksi asiaksi, eikä siitä sen vuoksi juuri keskustella läheisten kanssa. Jos asiasta ei voi kenenkään kanssa puhua, saattaa biologinen vanhempi yrittää lievittää kriisin aiheuttamaa pahaa oloa lisäämällä alkoholin, lääkkeiden tai huumeiden käyttöä entisestään. Myös vanhemman muu kuntoutusprosessi voi hidastua huostaanottokriisin vuoksi, eikä esimerkiksi päihdeongelmaan tarkoitettu kuntoutus vastaa huostaanottoon liittyviä kuntoutuksen tarpeita. (Kujala 2003, 14-15.)

Tutkimukset kuitenkin osoittavat, että biologiset vanhemmat jäävät vaille tukea huostaanoton jälkeen. Vuonna 1998 hyvästä huostaanotosta tehdyssä tutkimuksessa korostuu biologisten vanhempien osuus. Hyvään huostaanottoon kuuluvat muun muassa se, että kaikki asianosaiset – myös biologiset vanhemmat – saavat sekä kriisiapua heti huostaanoton jälkeen että pidempiaikaista tukea. Tärkeäksi osoittautui myös biologisten vanhempien saama positiivinen tuki vanhemmuuteen. Lapsen

tietämys omasta perhetaustastaan ja lapsuudestaan nousi myös esiin. (Saikku 1998, 63-64.)

Vuonna 2007 tehty pro gradu –tutkimus huostaan otettujen lasten äideistä kertoo puolestaan sen, että äidit olisivat kaivanneet tietoa huostaanotosta, huostaanotto prosessista ja huostaanoton purkumahdollisuuksista. Äideille oli ollut epäselvää, mitä huostaanotto tarkoittaa, ja että he voivat itsekin hakea huostaanoton purkua olosuhteiden muututtua. Rautakorven haastattelemat äidit olivat myös sitä mieltä, että lapsen oli vaikeaa sopeutua sijaiskotiin, jos äiti ei ollut hyväksynyt huostaanottoa. Merkittävimpänä tutkimustuloksena Rautakorpi pitää kuitenkin sitä, että äidit olisivat kaivanneet huostaanoton jälkeen tukea, sillä heidän omat voimavaransa olivat huostaanottotilanteessa muutenkin vähäiset. (Rautakorpi 2007, 54-60.)

Leena Valkosen tutkittua sijaishuolto nuorten vanhempisuhteita selvisi, että käytännössä kaikki nuoret pitivät oikeina vanhempinaan sijaisvanhempia. Biologiset vanhemmat olivat heille tärkeitä ja läheisiä, mutta lähinnä ystävän merkityksessä. Nuoret pitivät biologisia vanhempia keskeisinä etenkin etsiessään identiteettiään ja juuriaan. Valkonen on sitä mieltä, että biologisten vanhempien merkitys olisi näidenkin nuorten elämässä ollut suurempi, jos vanhempia olisi tuettu uudenaikaisessa vanhemman roolissa heti huostaanottokriisin alkuvaiheessa. (Valkonen 1995, 106.)

Toisaalta biologiset vanhemmat eivät aina ota tukea vastaan, vaikka sitä olisi tarjolla. Yksi selitys sille on viranomaisvastaisuus. Biologisen vanhemman on vaikea ottaa vastaan tukea henkilöltä, joka on osaltaan aiheuttanut lapsen huostaanoton, eli sosiaalityöntekijältä. Jos biologisen vanhemman täytyy kontrollin pelossa varoa sanomisiaan, on selvää, ettei voimaantumista tapahdu. Toisaalta voi olla myös niin, että tukea tarjotaan, mutta vanhempi ei ymmärrä tarjousta. (Hiltunen 2005, 49-51; Kujala 2003, 11.)

Ulkopuolinen tuki ja viranomaisvapaa ympäristö voivat tarjota sopivan areenan tuen vastaanottamiseen, sillä kynnys osallistua viranomaisvapaaseen toimintaan on matala. Joillekin vanhemmille sopii vertaisryhmän tarjoama tuki. Vertaisryhmän osallistujat voivat jakaa kokemuksiaan huostaanotosta ja saada toisiltaan tukea ja ymmärrystä.

Toisille vanhemmille sopii paremmin henkilökohtainen tuki ainakin sijoituksen alkuvaiheessa. (Kujala 2003, 15-16.)

Biologisten vanhempien tukemisessa on tärkeää olla positiivinen ja voimavarakeskeinen näkökulma etävanhemmuuteen. Jokaisella vanhemmalla on vahvuutensa. Kujala ehdottaa, että vanhempien tukemisen muotoja voisivat olla ainakin vertaisryhmät, tukihenkilöt ja asiamiestoiminta. Vertaisryhmistä hän antaisi vastuun huostaan otettujen lasten vanhempien yhdistyksille. (Kujala 2006, 14.)

Oma roolinsa biologisten vanhempien tukemisessa on myös sijaisvanhemmilla. He ovat osaltaan vastuussa siitä, että lapsella on mahdollisuus olla yhteydessä biologisiin vanhempiinsa. (Valkonen 1995, 103.) Psykologi ja perhehoidon sosiaalityöntekijä Riitta Haaramäki on sitä mieltä, että vaikka laki ei velvoita sijaisvanhempia päästämään lapsen biologisia vanhempia kotiinsa, vierailu lapsen luona voi olla merkittävä sekä lapselle että biologisille vanhemmille. Biologisia vanhempia helpottaa nähdä, miten lapsi asuu ja miten hänet on otettu vastaan. (Haaramäki 2008, 61.)

Biologisten vanhempien tukeminen ei kuitenkaan saa tapahtua lapsen edun vastaisesti. Vanhemman hyvinvointi ei saa olla lapsen vastuulla. Ei voi olla oikein, että lapsi pakotetaan pitämään yhteyttä vanhempaan, koska vanhemman on saatava kokea olevansa lapselle tärkeä. Myös esimerkiksi se, että vanhempi ei alkaisi taas juomaan, on väärä peruste kotiuttaa lapsi. (Sinkkonen 2001, 166.)

6 HOPE-PROJEKTI DIAKONISENA TUKIJANA

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon diakoniatoimintaan kuuluvat olennaisena osana Diakonialaitokset ja muut diakoniajärjestöt, jotka ovat luoneet ja kehittäneet monia niistä toimintamuodoista, jotka luetaan diakonian käsitteen yhteyteen. Eräs näistä on vuonna 1896 perustettu Oulun Diakonissalaitos. (Malkavaara 2002, 294-299.) Silloin Oulun Diakonissakodin nimellä toiminut laitos loi edellytykset seurakuntadiakonialle Pohjois-Suomessa, sillä se lähetti ensimmäisellä 20-vuotiskaudellaan 90 prosenttia valmistuneista diakonisseista seurakuntatyöhön (Mustakallio 2009, 482).

Oulun Diakonissalaitoksen Säätiö on yleishyödyllinen ja aatteellinen toimija. Perusarvona toiminnan takana on kristillinen ihmiskäsitys, jossa ihmisarvo on kaikilla ehdoton ja jossa jokainen ihminen on samanarvoinen. Säätiön projektit kohdentuvat diakonian periaatteiden mukaisesti niihin ihmisryhmiin, jotka jäävät palvelujen osalta katveeseen ja joita ei muu apu tavoita. Ihminen kohdataan kokonaisvaltaisesti, ja hän saa kokemuksen lähimmäisenrakkaudesta ja hoidetuksi tulemisesta. Asiakkaan tarpeista lähtevä henkinen ja hengellinen tuki ja ihmisyyden tukeminen ovat avainasemassa. (ODL i.a.)

6.1 Diakoniatyöstä kokonaisvaltaista tukea

Diakoniasta ja diakonian virasta tuli seurakunnille pakollinen vuonna 1943, jolloin kirkolliskokous teki kirkkolakiin muutokset diakonian lakimääräisyydestä. Kirkkojärjestykseen määritellyn diakonian tuli auttaa ”niitä, joiden hätä on suurin tai joihin muu avustustoiminta ei ulotu”. Seurakunnissa mielletään tämä auttaminen hyvin eri tavoin, sillä toisissa seurakunnissa painottuvat sielunhoito ja jumalanpalvelustehtävät, kun taas toisissa keskitytään kriisiasiakkaisiin, vaikeimmin syrjäytyneisiin ja taloudelliseen avustamiseen. (Malkavaara 2007b, 103-120.)

Kaikki edellä mainittu mahtuu kuitenkin diakonisen sielunhoidon määritelmän alle. Diakonisessa sielunhoidossa mitään elämänsektoria ei suljeta sielunhoidon

ulkopuolelle. Diakoniatyössä onkin verkostoiduttava muiden palveluntarjoajien kanssa, jotta asiakkaille löydetään oikea apu. Diakoniatyön laaja-alaisuus asettaa omat haasteensa: työntekijällä täytyy olla monipuolista tietoa ihmisen auttamisesta, ja tietoa täytyy osata soveltaa kunkin asiakkaan senhetkisiin tarpeisiin. Aineellisen avun antaminen voi luoda asiakassuhteen, jossa asiakas haluaa puhua ongelmistaan ja etsiä niihin kestäviä ratkaisuja. (Kiiski 2009, 150-156.)

Diakoniatyöntekijän luokse tulevat ihmisarvoisen elämän ja olemisen toivossa ihmiset, joiden edestä muut ovet ovat sulkeutuneet. Diakonia on siis ”viimeinen luokku” (Malkavaara 2007a, 38-41), josta saavat avun ne, jotka ovat jo pudonneet yhteiskunnan turvaverkon läpi. Käytännössä diakoniatyö onkin nykyään yksi palvelutuottaja monimutkaisessa palvelujärjestelmässä ja luonteva kuntien sosiaalityön yhteistyökumppani. (Malkavaara 2006, 36.) Lea Rättyä kirjoittaa tuoreessa väitöstutkimuksessaan, että diakoniatyöntekijät toimivat jo nyt eri asiantuntijoiden välisten yhteyksien solmijoina asiakkaidensa parhaaksi. Hänen mukaansa diakoniatyössä on silti edelleen vahvistettava alueellista ja paikallista yhteistyötä yksityisen ja julkisen sektorin sekä järjestöjen kanssa, jotta asiakkaat saisivat parasta mahdollista apua. Moniammatillisessa yhteistyössä diakoniatyöntekijällä on valmiuksia kohdata laaja-alaista hätää ja avun tarvetta. (Rättyä 2009, 133; 161-162.)

Diakoniatyö on hyvin monipuolista. Se on esimerkiksi perhe- ja lapsidiakoniaa, mielenterveystyötä, vanhustyötä, kehitysvammaistyötä, näkövammaistyötä, palvelevaa puhelinta, vankilatyötä, tukiasuntotoimintaa, päihdetyötä, maahanmuuttajatyötä, taloudellista avustamista ja yhteiskunnallista työtä. (Jääskeläinen 2002, 194-227.) Diakoniatyöntekijät pelkäävätkin, että kunnat alkavat leikata palvelujaan luottaen diakoniatyön huolehtivan huono-osaisista. Diakoniatyön keskeisiksi tehtäviksi koetaan kuitenkin ihmisten kokonaisvaltainen auttaminen sekä evankeliumin ja lähimmäisenrakkauden levittäminen käytännössä. (Yeung 2007, 12.)

Diakoninen perhetyö on käytännön auttamista, kuten taloudellisen tai tiedollisen avun antamista, tai emotionaalista tukemista. Emotionaalinen tuki on keskusteluapua, kuuntelemista ja ratkaisujen etsimistä. Se on vaikeaa, vastuullista ja vaativaa ja edellyttää työntekijältä monenlaisia ammatillisia valmiuksia. (Rättyä 2009, 106.)

Kirkon perhetyön erityispiirteistä on hyvä mainita myös armo ja anteeksianto, joita kirkon perhetyössä voidaan opettaa ja saarnata, sekä seurakuntayhteyteen saattaminen. Seurakuntayhteys voi syntyä esimerkiksi pienryhmiin (esim. perhekerhot) kuulumisesta. (Minäkö perhetyöntekijä? 2009, 32-33.)

Diakoniatyö poikkeaa sosiaalityöstä sosiaalityöntekijöiden mukaan ajankäytön suhteen siten, että diakoniatyöntekijöillä on aikaa ja mahdollisuus kohdata ihminen kokonaisvaltaisesti ja kuunnella häntä (Välimaa 2008, 190). Vielä suurempi ero on siinä, että diakoniatyöntekijän ammatti-identiteettiin liitetään hengellisiä odotuksia, hengellisen työn tulokset eivät ole mitattavissa tai havaittavissakaan ja lopullisen vastuun voidaan sanoa olevan Jumalalla (Wikström 2005, 35-36). Tämä hengellinen ulottuvuus on kuntien ja seurakuntien välisessä yhteistyössä olennainen piirre, ja kuntien yhteistyösuuntautuminen tukee seurakuntien uskonnollista tehtävää (Kallunki 2009, 28).

Sielunhoidollinen tuki tarjoaa monipuoliset mahdollisuudet huostaan otettujen lasten vanhempien tukemiseen. Sielunhoidollinen keskustelu ottaa nimittäin huomioon ihmisen kokonaisvaltaisesti: psyykkiset, fyysiset, inhimilliset sekä hengelliset tarpeet. Vanhemmat kokevat syyllisyyttä ja häpeää tapahtuneesta (Kujala 2003, 18), eikä ihmisen syyllisyyttä poista se, että syyllisyys kielletään ja ”painetaan villaisella”. Yhdessä sielunhoitajan – esimerkiksi diakoniatyöntekijän – kanssa syyllisyyden voi kohdata turvallisesti, sitä voi käsitellä ja lopulta siitä voi armon kautta päästä eroon. Laiminlyöntejä tai muita virheitä ei tarvitse eikä saakaan hyväksyä, mutta epäonnistunut ihminen tarvitsee ehdotonta hyväksymistä ja rakastamista. Armon tarjoaminen tuputtamatta evankeliumin ja rakkauden kautta sitä kaipaavalle on ainutlaatuinen työväline diakoniatyössä muuhun sosiaalityöhön verrattuna. (Välimäki 2006, 130-312.) Asiakkaan oman elämänhistorian vaikutukset nykyhetkeen on diakoniatyöntekijälle haastava keskustelu ja vaatii työntekijältä sekä tietoa että sitkeyttä, mutta se voi merkittävästi keventää asiakkaan taakkaa (Rimås & Rimås 2001, 102).

Diakoniseen ryhmätoimintaan osallistuminen voi syrjäytymisvaarassa oleville ihmisille olla ainoa yhteisöllisyyden kokemisen paikka. Diakoniatyön ryhmät ovat usein tietyille

kohderyhmille tarkoitettuja. Näissä vertaisryhmissä osallistujat voivat jakaa kokemuksia ja saada ymmärtäviä kuulijoita. Vertaisryhmän kautta syrjäytymisvaarassa olevat ihmiset pääsevät myös helpommin osalliseksi koko seurakuntayhteisöstä. (Thitz 2006, 101-102,)

6.2 HOPE-projekti biologisten vanhempien tukijana

Oulun Diakonissalaitoksen Säätiön kuntoutuksen ja diakonian erityispalveluiden yksikön HOPE-projekti perustettiin vuonna 2005 vastaamaan huostaan otettujen lasten biologisten vanhempien viranomaisvapaan tuen tarpeeseen. Projektin asiakkaita ovat perheet, jotka ovat käyneet läpi huostaanotto-prosessin, joissa lapsi on ollut väliaikaisesti sijoitettuna tai joissa on huostaanoton uhka. Biologisten vanhempien lisäksi projektista hyötyvät sijoitetut lapset, sijaisperheet sekä viranomaiset. HOPE-projekti tekee yhteistyötä Oulun evankelisluterilaisen seurakuntayhtymän, Diakonia-ammattikorkeakoulun sekä Oulun ja muiden kuntien lastensuojelun kanssa. Myös päihde- ja mielenterveyspalvelut ovat tärkeitä yhteistyökumppaneita. Osa asiakkaista löytää itse projektiin, osa tulee yhteistyökumppaneiden kautta. (Viljas 2008, 9-11.)

Työmuotojen osalta HOPE-projektissa toteutetaan diakonian periaatetta eli ihmisen kokonaisvaltaista tukemista (Veikkola 2002, 119; Viljas 2008, 11-19). HOPE-projektin tarkoituksena on luoda toimintamalli ylisukupolvisen syrjäytymisen ehkäisemiseen vanhempien tukemisen kautta. Tavoitteiksi on asetettu perheiden kokonaisvaltainen tukeminen ensisijaisesti lapsen edun näkökulmasta, jaetun vanhemmuuden positiivinen kehittyminen ja palveluohjaus asiakkaiden elämänhallinnan paranemiseksi. Lapsidiakonian periaatteiden mukaan lapsilähtöisyys tarkoittaa sitä, että kaikkia ratkaisuja, toimintaa ja vuorovaikutusta katsotaan lapsen näkökulmasta (Mattila 2003, 22-23). Keinoina ovat vertaisryhmätoiminta ja intensiivinen yksilömuotoinen tuki. Vertaisryhmiä ovat suljettu keskusteluryhmä, toiminnallinen ryhmä ja avoin kohtaamispaikka huostaanoton kokeneille vanhemmille. Lisäksi järjestetään yhteisiä toimintapäiviä vanhemmille, lapsille ja sijaisperheille sekä leirejä vanhemmille ja lapsille. Yksilötoiminta on palveluohjausta, keskusteluapua sekä perhetyötä. (Viljas 2008, 11-19.)

Projektiin on tehty kaksi opinnäytetyötä. Keväällä 2006 valmistuneesta opinnäytetyöstä käy ilmi, että projekti oli tukenut asiakkaiden elämänhallintaa kokonaisvaltaisesti. Asiakkaat olivat saaneet tukea vanhemmuuteensa ja heidän viranomaiskontaktinsa olivat parantuneet. Myös ulkopuolisen avun tarve oli vähentynyt. (Kumpulainen, Kurvinen & Mustonen 2006, 29.) Keväällä 2008 valmistuneesta opinnäytetyössä puolestaan todetaan, että vanhemmat eivät saaneet tukea huostaanoton jälkeen muualta kuin HOPE-projektista. Tärkeimpänä projektin tukimuotona he pitivät vertaistukea, mutta myös ohjausta ja tiedonsaantia arvostettiin. He myös kokivat vanhemmuutensa vahvistuneen asiakkuuden aikana. (Luokkanen & Veckman 2008, 30-31.)

HOPE-projektin arjen käytännöissä diakonia näkyy eri tavoin. Jotta palvelu olisi asiakkaille mahdollista, se on heille ilmaista. Vuoteen 2009 saakka projektin palvelut olivat ilmaisia myös kunnille ja projekti sai rahoituksensa vain Raha-automaattiyhdistykseltä, mutta vuoden 2009 alusta kunnat ovat maksaneet jokaisesta asiakkaasta projektille. (Viljas 2008, 20-21.) Diakonia näkyy myös projektin käytännöissä siten, että projektissa tehdään yhteistyötä Oulun Seurakuntayhtymän lapsi- ja perhetyön diakonian kanssa. Seurakunnan kanssa yhteistyössä tuetaan sijoitettujen lasten sukulaissuhteita yhteisissä tapahtumissa ja teemapäivissä. (Viljas 2008, 25.)

HOPE-projektissa tehtävä työ poikkeaa seurakunnissa tehtävästä diakoniatyöstä. Kukaan projektin työntekijöistä ei ole opiskellut diakoniaa. Projekti ei myöskään tarjoa hengellisiä palveluita. Toisaalta projekti voi tavoittaa paremmin ihmiset, joita mikään muu apu – edes diakoniatyö – ei tavoita. Tutkimuksen mukaan diakonian perustehtävä eli ”auttaa niitä joita ei kukaan muu auta” ei aina toteudu seurakuntien tekemässä työssä, eikä seurakunnissa kohdata suurinta hätää, joka jää koteihin. Diakoniatyöntekijät kokivat auttavansa niitä, jotka pitävät suurinta melua itsestään. (Yeung 2007, 12-13.) Diakoniatyöntekijät ovat myös sitä mieltä, että diakonista perhetyötä pitäisi lisätä (Rättyä 2009, 118). HOPE-projekti on Oulussa tavoittanut ryhmän, joka on eniten jäänyt myös seurakuntien diakoniatyön ulkopuolelle: sijoitettujen lasten perheet (Suomen Evankelisluterilainen Kirkko 2008, 21; Viljas 2008, 18).

7 OPINNÄYTETYÖN ARVIOINTI

Opinnäytetyön tekeminen eteni suunnitelman mukaisesti lukuun ottamatta aikataulua, joka venyi vähän HOPE-projektista johtuvista syistä. Painettu opas ei valmistunut marraskuussa, vaan painaminen siirtyi joului-tammikuulle. Syynä tähän lienee HOPE-projektin kiire jatkorahoitushakemuksen kanssa.

Yhteistyö ohjausryhmän kanssa sujui hyvin. Yhteydenpito oli helppoa ja sujuvaa. Syksyn 2008 ja kevään 2009 aikana tavattiin usein. Syksyllä 2009 yhteyttä pidettiin sähköpostitse.

Joistakin oppaan sisältöä koskevista kysymyksistä keskustelimme ohjausryhmän kanssa syvällisemmin mutta rakentavasti. Tällainen perustavanlaatuinen kysymys oli esimerkiksi se, kannattaako biologisille vanhemmille kertoa tietoa oikeudesta, jota he voivat halutessaan käyttää väärin. Kyseessä oli biologisten vanhempien oikeus toimia lapsen edunvalvojana. Mielestäni asia on kerrottava, sillä enhän voi jättää kertomatta sitäkään, että vanhemmilla on oikeus milloin vain hakea huostaanoton purkua, vaikka purkuprosessit vahingoittavat lasta. Asiasta päästiin yhteisymmärrykseen, kun tekstiin lisättiin lause ”jos lapselle ei ole määrätty edunvalvojaa”. Lopputulos miellytti kaikkia osapuolia, ja asia tulee näin selväksi vanhemmillekin.

Yhteistyö toimi siinäkin mielessä, että toteutin suurimman osan raakaversioon ehdotetuista muutoksista. Jätin toteuttamatta vain sellaiset muutosehdotukset, jotka eivät mielestäni palvelleet kohderyhmän etua. Esimerkiksi kehittäjä-sosiaalityöntekijän ehdottamat lisäykset huostaanoton valmistelusta jätin pois sillä perusteella, että kyseinen tieto oikeudellisesta ja lastensuojelullisesta avusta, jota sosiaalityöntekijällä on käytettävissään huostaanottoa valmistellessa, ei ole vanhempien kannalta oleellinen vaan toimii ennemminkin muistutuksena huostaanoton valmistelijalle.

Kieli- ja ulkoasultaan opas toteuttaa aika hyvin selkokielen periaatteita. Päädyin esimerkiksi puhuttelemaan biologista vanhempaa suoraan sen sijaan, että käyttäisin tekstissäni termiä ”biologiset vanhemmat”, koska selkokielistä tekstiä luodessa

kannattaa käyttää mahdollisimman paljon persoonapronomineja ja puhutella lukijoita suoraan. Olin myös kursivoinut joitakin sanoja tekstistä, mutta muutin kursivoidut sanat lihavoiduiksi, koska selkokielessä suositaan mieluummin lihavoidintia kuin kursivointia. Selkokielessä on suuri merkitys lyhyillä lauseilla, suorasanaaisella kielellä, tavanomaisilla sanoilla ja sillä, että yhdessä lauseessa esitetään vain yksi asia. Myös aktiivilauseiden käyttäminen on passiivilauseita parempi vaihtoehto. Yhteystiedot lisäinformaation saamiseksi aiheesta ovat oleelliset. (Sainio 2000, 24-33.) Nämä periaatteet toteutuvat oppaassa hyvin.

Kuvituksen osalta selkokielisen julkaisun periaatteet eivät toteudu. Lopulta oppaaseen tuli mainostoimiston tuottama piirroskuviutus. Lintu- ja lehtiaiheiset kuvat ovat oikein kauniita ja suorastaan lempeitä, mutta eivät informatiivisia ja tekstiä tukevia, niin kuin selkokielisessä julkaisussa pitäisi olla (Sainio 2000, 29). Toisaalta söpö kuviutus kompensoi oppaan rankkaa aihepiiriä.

Ohjausryhmän arvioinnissa tuli ilmi pelkästään positiivisia asioita. Opas on kattava, vastaa odotuksia ja on selkeästi hyödynnettävissä asiakastyössä. Erityisesti selkokielisyys saa kiitosta. Myös työn perusteellisuuteen ja tekijän oma-aloitteisuuteen ohjausryhmä on tyytyväinen. Ohjausryhmän mukaan oppaan lähestymistapa on asiallinen ja inhimillinen, ja oppaasta näkyy tekijän työskentely kohderyhmän kanssa. (Mari Viljas ja Minna Ainesmaa 2009, henkilökohtainen tiedonanto.)

ODL:n viestintäpäällikön mielestä oppaan kokonaisuus on selkeä ja kieli varsin huoliteltua. Se on ymmärrettävää, tarpeeksi informatiivista ja selkeää. Myös yhteistyö on ollut hyvää. Opas otetaan välittömästi käyttöön, ja se toimii varmasti hyvänä työkaluna kohderyhmään kuuluvia henkilöitä autettaessa. (Petra Tirkkonen 2009, henkilökohtainen tiedonanto.)

Mielestäni opas vastaa hyvin kohderyhmän tarpeita. Se on helppolukuinen, vaikka sisältääkin paljon informatiivista tekstiä. Vanhemmat saavat siitä tarvitsemansa tiedon huostaanotosta ja sen vaikutuksista elämään. Kriisin vaiheista lukeminen auttaa heitä ymmärtämään paremmin sekä itseään että lastaan. Oppaan loppuun kootut yhteystiedot kertovat, mistä apua on saatavilla. Lopussa on tilaa myös omille merkinnöille.

Oppaan sävy on seikka, joka ei ole aivan mieleiseni. Se on informatiivinen ja asiallinen, mutta ei niin kannustava ja positiivinen kuin olisin halunnut. Jokaisella lukukerralla olen löytänyt jotakin parannettavaa, joten parannettavaa löytyy varmasti myös valmiista oppaasta.

Lähteiden käyttö opinnäytetyössä on laajaa. Pysin käyttämään tuoretta tutkimustietoa, mutta biologisten vanhempien näkökulmasta sitä ei ollut saatavilla. Myös Tuija Erosen vuonna 2007 tekemästä tutkimuskatsauksesta käy ilmi, että vaikka huostaanotoista on keskusteltu paljon ja aiheesta on esitetty mielipiteitä puolesta ja vastaan, sitä ei ole 2000-luvulla tutkittu. Samoin sijaishuoltoa käsittelevistä tutkimuksista puuttuu kokonaan sijaishuollossa olevien lasten vanhempien näkökulma ja ääni. (Eronen 2007, 28-30.) Tutkimusten puutteesta opinnäytetyöni luotettavuus tietysti kärsii.

Jouduin käyttämään paljon muutakin kuin tutkimuskirjallisuutta, eivätkä lähteeni olleet aina tuoreimmasta päästä. Esimerkiksi paljon lähteenä käyttämäni Rutterin teos, joka antaa biologisille vanhemmille suoria neuvoja sijoitukseen liittyen, on vuodelta 1990. Uusi lastensuojelulaki tuli voimaan vuonna 2008 (Lastensuojelulaki 2007/417), ja osa lähteistä on ajalta ennen sitä. Käytin niitä kuitenkin oman harkintani mukaan peilaten tiedon paikkansapitävyyttä uuteen lastensuojelulakiin. Tällaista kirjallisuutta oli pakko käyttää, sillä muuta ei ollut saatavilla. Opinnäytetyön aihepiiriä käsittelen raportissa laajasti. Paikoitellen suppeampikin käsittely ehkä riittäisi.

Opas on siinä mielessä ainutlaatuinen, että näin laajaa biologisille vanhemmille tehtyä informaatiopankkia huostaanotosta ei ole aikaisemmin tehty. Löysin yhden biologisille vanhemmille tehdyn materiaalin (Lehtovirta & Viljanen 2007), mutta se oli paljon suppeampi kuin tekemäni opas. Esimerkiksi kriisin vaiheista siinä ei ollut informaatiota lainkaan. Tämä opas on siinä mielessä hyvä, että tätä voidaan käyttää missä päin Suomea tahansa. Ensimmäiseksi opas tulee HOPE-projektin asiakkaiden käyttöön, mutta se on valmis laajempaan levitykseen, ja sitä voi tilata Oulun Diakonissalaitokselta.

8 POHDINTAA

Huostaanottoprosessissa ratkaisujen tulee olla sekä lainmukaisia että eettisesti kestäviä (Laaksonen 2005, 259). Huostaanoton eettisestä tarkastelusta tekee vaikean se, että puntarissa ovat vastakkain lapsen ja vanhempien oikeudet. Molempien oikeuksista ei aina voida pitää kiinni. Jos lapsi joka tapauksessa otetaan huostaan, biologisten vanhempien tukeminen helpottaa eettistä tarkastelua vanhempien näkökulmasta, sillä vanhemmuuden tukeminen tähtää lapsen ja vanhemman suhteen paranemiseen ja lapsen kotiinpaluuseen. (Sosiaaliportti 2010; Perustuslaki 1999/731; Euroopan ihmisoikeussopimus 1999/63; Lastensuojelulaki 2007/417.)

On hämmästyttävää, miksi huostaan otettujen lasten biologisia vanhempia tuetaan vähän, vaikka laki edellyttää sitä (Lastensuojelulaki 2007/417, 30 §). Herääkin kysymys, mikä tukemisen estää. Huostaanotto ei ole ratkaisu perheen ongelmiin, vaan se olisi nähtävä ennemminkin aikana, jolloin vanhemmilla on mahdollisuus keskittyä kuntoutumiseen ja tuen saantiin samaan aikaan kun lapsi saa toipua rauhassa kokemuksistaan. Toivottomaltakin tuntuva tilanteessa biologisten vanhempien tukemisen tulisi olla itsestäänselvyys.

Vanhemman tukemiseen kuuluu todenmukainen vanhemmuuden arviointi. Biologisille vanhemmille on tehtävä selväksi asiat, joiden täytyy muuttua, ennen kuin lapsen kotiinpaluuta voidaan harkita. Asianmukainen tieto vanhemmuuden vaatimuksista auttaa biologista vanhempaa arvioimaan realistisesti omaa vanhemmuuttaan. Oman vanhemmuuden realistinen arviointi voi auttaa vanhempaa antamaan lapselleen luvan kiintyä sijaisvanhempiin ja toisaalta motivoitumaan kuntoutukseen. Vanhemmalle on myös kerrottava, että tuki ei kohdistu huostaanottopäätöksen purkamiseen, vaikka vanhemman on tärkeää saada tietoa myös purkuprosessista.

Tämä opinnäytetyö keskittyy nimenomaan biologisten vanhempien tukemiseen. Koska sijaishuoltolasten kohdalla kyse voi olla ongelmallisestakin tilanteesta, pohdin samaa asiaa kuin Valkonen (1995, 104). Onko niin, että aikuiset ovat keksineet jaetun vanhemmuuden käsitteen, kun taas lapset valitsevat, kumpia vanhempia he pitävät

todellisina vanhempinaan? Onko vaarana se, että lapsen perhe alkaa näyttää liian pirstaleiselta joukolta aikuisia, jossa vanhempien roolit ovat joko sekavat tai liian eriytyneet, eikä kukaan ota todellista vastuuta lapsen tunne-elämän hyvinvoinnista? Lapsen näkökulmasta lienee aiheellista miettiä, pitäisikö lakiin kirjata myös mahdollisuus pysyvään huostaanottoon lapsen terveiden aikuissuhteiden turvaamiseksi.

Lapsen huostaanottoon liittyvä hätä on juuri sellaista koteihin piiloutuvaa, syvää hätää, jota Anne Birgitta Yeungin tutkimuksessa tarkoitetaan (Yeung 2007, 12). Sitä hätää diakoniatyöntekijät eivät ehkä arjessaan kohtaa, sillä häpeä estää vanhempien esilletulon. Diakoniatyö voisi mielestäni tehdä aktiivisemmin etsivää työtä ja nähdä syrjäytymisvaarassa olevien ihmisten joukon laajemmin. Alkoholismi, työttömyys ja köyhyys ovat merkittäviä syrjäyttäviä tekijöitä yhteiskunnassamme, mutta syvintä hätää kärsivät saattavat jäädä näiden näkyvien joukkojen jalkoihin. Huostaan otettujen lasten biologiset vanhemmat, jos ketkä, tarvitsevat myös armollista suhtautumista elämäntilanteeseensa ja syyllisyyteensä. Diakoniassa on jo huomattu huostaan otettujen lasten tuen tarve seurakuntienkin suunnalta (Kainulainen 2002, 184), joten toivon, että myös biologiset vanhemmat löydetään paremmin.

Diakoniatyöntekijät ajattelevat, että kuntien sosiaalitoimissa diakoniatyötä ei arvosteta tai oteta vakavasti (Yeung 2007, 12). Diakoniatyö on kuitenkin osoittautunut viimesijaiseksi turvan antajaksi ihmisille, jotka käytännössä ovat jo pudonneet yhteiskunnan turvaverkon läpi (Malkavaara 2006, 36). Ammattitaidosta kertoo se, että suomalainen yhteiskunta on usein ottanut vastuun työstä, jossa diakonia on toiminut pioneerina. Siinä vaiheessa, kun työmuoto on ”yhteiskunnallistunut”, diakonian eturintama on jo ollut muualla. (Laulaja 2002, 67.) Toivottavasti myös HOPE-projektissa tehtävä työ vakiintuu työmuotona suomalaiseen yhteiskuntaan.

Kertoessani kiinnostuneille opinnäytetyöni aiheesta olen kuullut ja nähnyt monenlaisia reaktioita. Osa ihmisistä on arvostanut aihevalintaani, ymmärtänyt biologisten vanhempien tukemisen tärkeyden ja keskustellut asiallisesti aiheesta. Monet – myös sosiaalialalla työskentelevät - ovat kuitenkin ihmetelleet, miksi pitää tukea ihmisiä, jotka ovat pahoin laiminlyöneet, ehkä jopa pahoinpidelleet tai käyttäneet seksuaalisesti hyväkseen lapsiaan. Minun on koettu hylänneen lapsen edun ja linnoittautuneen

viranomaisia vastaan. Toiset tuntuvat ajattelevan, että vanhempien tukeminen on lapselta pois, eivätkä siksi pysty näkemään ihmistä ongelmien takana. Tällaiseen suhtautumiseen on riski myös diakoniatyössä, joten on hyvä pohtia asiaa ihan tietoisesti. Diakoniatyöntekijän oletetaan yleisesti kohtelevan ihmistä kokonaisvaltaisesti ja keskustelevasti (esimerkiksi Välimaa 2008, 190). Tutkimuksen (Niemelä 2006) mukaan merkittävä kirkosta eroamisen syy on kuitenkin pettyminen kirkon työntekijöihin henkilökohtaisesti merkityksellisissä tilanteissa. Pettyneiden joukossa on myös kirkolta apua toivoneita ja sitä vaille jääneitä. Moni ero olisi voitu välttää, jos kirkon työntekijät olisivat olleet helposti lähestyttäviä, ihmisläheisiä, lämpimiä ja luotettavia. (Niemelä 2006, 27.)

En malta olla nostamatta esiin kysymystä, josta yksimielisesti vaietaan myös huostaanottojen syitä käsittelevissä keskusteluissa. Syyt ovat moninaiset, ja esimerkiksi vanhempien päihteidenkäyttö, väkivalta ja psyykkiset sairaudet on nostettu esiin (Taskinen 2007, 50-51). Keväällä 2009, kun suoritin harjoittelua HOPE-projektissa, projektin asiakkaissa ei ollut yhtään ydinperhettä eli perhettä, johon kuuluisivat isä, äiti ja lapsi tai lapsia. Yhdessäkään asiakasperheessä lasten isä ei asunut muun perheen kanssa, ja suurimmassa osassa perheitä lasten isä ei ollut edes tekemisissä lasten kanssa. Myös opinnäytetyöt ja tutkielmat, joihin olen tässä työssä viitannut, koskevat pelkästään huostaan otettujen lasten äitejä (Hiltunen 2005; Kumpulainen, Kurvinen & Mustonen 2006; Rautakorpi 2007; Luokkanen & Veckman 2008). Onko perheiden hajoamisella yhteys huostaanottoihin? Ainakin lastensuojeluasiakkuuden taustalla näkyvät muuttuneet perherakenteet (Heino 2007, 33). Vaikka ydinperheihänne on maassamme edelleen voimissaan, avioliitoista noin puolet päättyy eroon (Castrén 2009, 106; 127). Olisiko aihetta syvälliseen ja avoimeen arvokeskusteluun molempien vanhempien ja ydinperheen merkityksestä lapsen ja perheen hyvinvoinnissa? Tällaisen keskustelun lisäksi olisi syytä palauttaa perheiden kotiapu osaksi yleistä palvelujärjestelmää. Sillä todennäköisesti voitaisiin vähentää huostaanottojakin. (Kts. esim. Heino 2008.)

Huostaan otettujen lasten biologisten vanhempien asemaa tulisi tutkia laajemmin. Aiheesta ei ole tehty 2000-luvulla minkäänlaista tutkimusta (Eronen 2007, 30), enkä löytänyt vanhempakaan väitöstutkimusta. Vaikuttaako asiallinen tieto huostaanotosta

positiivisesti vanhempiin? Miten vanhemmuutta pitäisi tukea huostaanottoilanteessa? Kenen – viranomaisten, järjestöjen, seurakuntien, vapaaehtoisten – toteuttamana tuki toimii parhaiten? Missä ovat huostaan otettujen lasten isät? Jos ylisukupolvinen lastensuojeluasiakkuuden kierre on saatu katkaistuksi, miten se on tapahtunut?

Jos huostaan otettujen lasten biologisille vanhemmille ei ole muuta tukea tarjolla, toivon, että jokainen lapsen huostaanoton kokeva vanhempi saa edes asiallista, helpotajuisia informaatiota vaikka tämän oppaan muodossa.

9 LÄHTEET

- Ainesmaa, Minna & Viljas, Mari 2009. Arviointiaa opinnäytetyönä tehdystä oppaasta lapsen huostaanoton kokeneille vanhemmille. Henkilökohtainen tiedoksianto 7.12.2009. Tuloste tekijän hallussa.
- Castrén, Anna-Maija 2009. Mahtuuko ero perheeseen? Perheen hajoaminen ja uusperhe perheenä. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus, s. 106-127.
- Eronen, Tuija 2007. Katsaus 2000-luvulla julkaistuun suomalaiseen lastensuojelututkimukseen. Sosiaalialan kehittämishanke. Lastensuojelun kehittämisohjelma. Viitattu 22.2.2010.
<http://www.sosiaaliportti.fi/File/2f272051-7b88-4b1c-b0b6-55b1c3beee3e/2000-luvulla%20julkaistu%20lastensuojelututkimus%2007.pdf>
- Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999. 20.5.1999. Viitattu 22.2.2010.
<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063>
- Falk, Bent 1996. Att vara där du är. Samtal med människor i kris. Originalets titel: At være – der, hvor du er. Om samtale med kriseramte. Översättning: Margareta Brandby-Cöster. Stockholm: Verbum Förlag AB.
- Forsberg, Hannele 2003. Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 7-15.
- Haaramäki, Riitta 2008. Lapsi syntyy uuteen perheeseen. Teoksessa Kirsikka Arkimies (toim.) Terveisiä sijaisperheestä! Yhdessä lapsen parhaaksi. Helsinki: Kirjapaja, 51-64.
- Hallintolainkäyttölaki 1996/586. 26.7.1996. Viitattu 6.12.2009.
[http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19960586?search\[type\]=pika&search\[pika\]=hallintolain%C3%A4ytt%C3%B6laki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19960586?search[type]=pika&search[pika]=hallintolain%C3%A4ytt%C3%B6laki)
- Heino, Tarja 2007. Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Helsinki: Stakes.
- Hiitola, Johanna 2008. Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ka sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista. Lastensuojelun sijaishuollon kehittäminen

- Tampereella, Tampereen seutukunnassa ja Etelä-Pirkanmaalla –hanke. Työpapereita 21/2008. Helsinki: Stakes.
- Hiltunen, Tarja 2005. Äitien voimaantuminen lasten huostaanoton jälkeen. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu –työ.
- Janhunen, Tarja 2008. Uskallanko kiintyä lapseen? Teoksessa Kirsikka Arkimies (toim.) Terveisiä sijaisperheestä! Yhdessä lapsen parhaaksi. Helsinki: Kirjapaja, 185-190.
- Jääskeläinen, Ilkka 2002. Diakoniatoiminnan muodot. Teoksessa Riitta Helosvuori, Juhani Korolainen, Esko Koskenvesa, Pauli Niemelä ja Juhani Veikkola (toim.) Diakonian käsikirja. Helsinki: Kirjapaja Oy, 192-232.
- Kalland, Mirjam 2005. Vauvan ja lapsen kehityksellisten tarpeiden huomioiminen lastensuojelussa. Teoksessa Anna-Maija Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Toinen painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 119-140.
- Kallunki, Valdemar 2009. Yhteistyötä herätyskristillisen ja kansankirkollisen jännitteessä – uskonnollinen ja yhteiskunnallinen toimikenttä kuntayhteistyössä. Diakonian tutkimus 1/2009, s. 5-35.
- Kansaneläkelaitos 2009. Asumisen tuet. Yleinen asumistuki. Ilmoitusvelvollisuus. Viitattu 1.12.2009.
<http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/140508145825PV?OpenDocument>
- Kangas, Urpo 2005. Lastensuojelu ja lapsen huolto. Teoksessa Anna-Maija Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Toinen painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 105-118.
- Ketola, Jari 2008. Perhehoito ennen ja nyt. Teoksessa Jari Ketola (toim.) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona. Juva: PS-Kustannus, 15-26.
- Kiiski, Jouko 2009. Sielunhoito. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Kivimäki, Riikka 2003. Perhe tuli työelämään. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 186-201.
- Kivistö-Pyhtilä, Tuula 2009. Henkilökohtainen tiedonanto 24.6.2009.

- Kujala, Virpi 2003. Jaetun vanhemmuuden opas – sijoitettujen lasten vanhempien ryhmätoiminnan opas. Sininauhaliitto. Eevan perhe –projektin julkaisu. Helsinki: Eevan perhe –projekti.
- Kujala, Virpi 2006. Sijoitettujen lasten biologisten vanhempien tukeminen. Helsinki: Sininauhaliitto Ry.
- Kumpulainen, Sari; Kurvinen, Terhi & Mustonen, Anne 2006. Viranomaisroolista vapaata tukea elämänhallintaan lastensuojelun asiakasperheille. Asiakkaan kokemuksia HOPE-projektista. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diak Pohjoinen, Oulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Laaksonen, Sari 2005. Huostaanoton, sijaishuollon ja jälkihuollon laatu. Teoksessa Anna-Maija Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Toinen painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 256-264.
- Lastensuojelulaki 2007/417, 13.4.2007. Viitattu 11.11.2009. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Lastensuojelun keskusliitto i.a. Lastensuojelu. Lastensuojelu ja sijaishuolto. Viitattu 6.12.2009. http://www.lskl.fi/showPage.php?page_id=84
- Laulaja, Jorma 2002. Diakonia uskon ja rakkauden risteyksessä. Teoksessa Riitta Helosvuori, Juhani Korolainen, Esko Koskenvesa, Pauli Niemelä ja Juhani Veikkola (toim.) Diakonian käsikirja. Helsinki: Kirjapaja Oy, 59-70.
- Laurila, Anja 2003. Toivo ja Ilona. Raportti lastensuojeluprojekteista. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja B Raportteja 16.
- Lehtovirta, Erika & Viljanen, Merja 2007. Huostaanotosta huolimatta – tietoa ja tukea huostaan otettujen lasten vanhemmille. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diak Etelä, Helsinki. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Luokkanen, Tanja & Veckman, Raisa 2008. Huostaan otettujen lasten äitien etävanhemmuuden tukeminen Oulun Diakonissalaitoksen Säätiön HOPE-projektissa. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diak Pohjoinen, Oulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Mahkonen, Sami 2007. Lastensuojelu ja laki. Helsinki: Edita Publishing Oy.

- Malkavaara, Mikko 2002. Diakoniajärjestöt. Teoksessa Riitta Helosvuori, Juhani Korolainen, Esko Koskenvesa, Pauli Niemelä ja Juhani Veikkola (toim.) Diakonian käsikirja. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Malkavaara, Mikko 2006. Mitä diakonia on tänään Suomessa? Diakonian tutkimus 1/2006. Diakonian tutkimuksen seura ry, 32-38.
- Malkavaara, Mikko 2007a. Diakonian muutos alkoi jo ennen lamaa. Diakonian tutkimus 1/2007. Diakonian tutkimuksen seura ry, 26-47.
- Malkavaara, Mikko 2007b. Suomalaisen diakoniatyön taustat ja nykytilanne. Teoksessa Kari Latvus ja Antti Elenius (toim.) Auttamisen teologia. Helsinki: Kirjapaja, 83-121.
- Mattila, Kati-Pupita 2003. Lapsidiakonian käsikirja. Helsinki: Sininauhaliitto.
- Minäkö perhetyöntekijä? Suuntaviivoja perhelähtöisen työtteen vahvistamiseen seurakunnassa 2009. Suomen ev.lut. kirkkohallituksen julkaisuja 2009:10.
- Mustakallio, Hannu 2009. Pohjoinen hiippakunta. Kuopion-Oulun hiippakunnan historia 1850-1939. Helsinki: Kirjapaja.
- Narikka, Jouko 2005. Palvelujen järjestäminen, hallinto, ohjaus ja rahoitus. Teoksessa Anna-Maija Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Toinen painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 21-60.
- Niemelä, Hilikka 2000. Koti SOS-lapsikylässä. Uusi mahdollisuus. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Niemelä, Kati 2006. Miksi kirkosta erotaan? Crux 6-7/2006. Helsinki: Suomen Kirkkomediat Oy, 26-27.
- Nummela, Tiina 2007. Huostaanotettujen lasten vanhempien tukeminen. Tampereen yliopisto. Sosiaalityön laitos. Pro gradu –tutkielma.
- Oulun Diakonissalaitos i.a. ODL Säätiö. Viitattu 6.12.2009. http://www.odl.fi/index.php?option=com_content&task=view&id=730&Itemid=584
- Oulun kaupunki 2008. Huostaanotto ja sijaishuolto. Opas huostaanoton tekemiseen. Oulun kaupunki. Sosiaali- ja terveystoimi. Lastensuojelun palveluyksikkö. 24.6.2008.

- Pösö, Tarja 2005. Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa Anna-Maija Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Toinen painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 202-213.
- Rautakorpi, Sonja 2007. Äiti ja lapsen huostaanotto. Äitien kokemuksia lapsen huostaanottoprosessista ja äitiydestä huostaanoton jälkeen. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu –tutkielma.
- Rimås, Lena & Rimås, Otto 2001. Empati. Om att möta och hjälpa. ett självvårdsmaterial från LOR Production. Mariannelund: LOR Production.
- Rutter, Barbara A. 1990. Lapseniko sijaiskotiin? Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Rättyä, Lea 2009. Diakoniatyö yksilöllisenä ja yhteisöllisenä auttamisena yhteiskunnallisessa muutoksessa. Kuopion Yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 179. Väitöskirja.
- Räty, Tapio 2005. Oikeusturvatekijät lastensuojelussa. Teoksessa Anna-Maija Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Toinen painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 85-104.
- Räty, Tapio 2007. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Saari, Salli 2007. Kuin salama kirkkaalta taivaalta. Kriisit ja niistä selviytyminen. Neljäs painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Saastamoinen, Kati 2008. Lapsen asema sijaishuollossa – käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Saikka, Peppi 1998. Yhdessä suunnitellen. ”Hyvä huostaanotto” lastensuojeluverkoston työntekijöiden kuvaamana. Teoksessa Riitta Laakso & Peppi Saikka Hyvä huostaanotto? Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes. 28/1998. Helsinki: Stakes, 42-73.
- Sainio, Ari 2000. Tee se helpoksi. Euroopan Unionin selkokieliohjeisto. Teoksessa Ari Sainio (toim.) Teksti, joka rakastaa lukijaansa. Kirjoituksia selkokielestä. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 11-36.
- Sinkkonen, Jari 2001. Lapsen puolesta. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Sosiaaliportti 2008. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 6.12.2009. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/>
- Suomen perustuslaki 1999/731. 11.6.1999. Viitattu 22.2.2010. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

- Taskinen, Sirpa 2007. Lastensuojelulaki 417/2007 Soveltamisopas. Vaajakoski: Gummerus Oy.
- Taskinen, Sirpa & Törrönen, Marjatta 2002. Lastensuojelun käsitteistä ja tilasta. Teoksessa J.P. Roos (toim.) Huostaanottokirja. Viitattu 23.2.2010. <http://www.valt.helsinki.fi/staff/jproos/huostaanottokirja.pdf>
- Thitz, Päivi 2006. Yhteisöllisyys diakoniatyössä. Diakonian tutkimus 2/2006. Diakonian tutkimuksen seura ry, s. 93-111.
- Tirkkonen, Petra 2009a. Henkilökohtainen tiedoksianto.
- Tirkkonen, Petra 2009b. Henkilökohtainen tiedonanto 25.11.2009. Tuloste tekijän hallussa.
- Uudenmaan Asuntokiinteistöyhdistys 2009. Usein kysyttyä. Vesimaksu. Viitattu 6.12.2009. <http://www.kiinteistoliitto.fi/uusimaa/faq/vesimaksu/>
- Valkonen, Leena 1995. Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonuorten vanhempisuhteet. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes. Tutkimuksia 52. Helsinki: Stakes.
- Valkonen, Leena 2008. Mitä perhehoidosta tiedetään tutkimusten perusteella? Teoksessa Jari Ketola (toim.) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona. Jyväskylä: PS-Kustannus, 99-120.
- Viljas, Mari 2008. HOPE-projekti v. 2008-2009. Oulun Diakonissalaitoksen Kuntoutuksen erityispalveluiden, diakonian ja sosiaalityön yksikkö. Tarkennettu projektisuunnitelma 29.2.2008. Kopio tekijän hallussa.
- Viljas, Mari 2009. Henkilökohtainen tiedonanto 25.6.2009.
- Väestötietolaki 1993/507. Viitattu 6.12.2009. [http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19930507?search\[type\]=pika&search\[pika\]=v%C3%A4est%C3%B6tietolaki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19930507?search[type]=pika&search[pika]=v%C3%A4est%C3%B6tietolaki)
- Välimaa, Outi 2008. Kunnallisen aikuissosiaalityön rajat ja ammattietiikka pitkäaikaistyöttömien kohtaamisessa. Teoksessa Arja Jokinen ja Kirsi Juhila (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino, 175-195.
- Välimäki, Petri 2006. Lähellä ihmistä. Sielunhoidon opas. Helsinki: Kustannus Oy Uusi Tie.
- Keskikylä, Susanna & Wacklin, Liisa 2008. Terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes. Tutkimuksia 52. Helsinki: Stakes.

- Monialaiset verkostot perheitä tukemassa. B Raportteja 38. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 51-69.
- Wikström, Owe 2005. Kauneus ja kasvot – hengellisyyden lähteitä. Crux 6/2005. Helsinki: Suomen Kirkkomediat Oy, 35-39.
- Yeung, Anne Birgitta 2007. Diakonia ristipaineiden aallokossa? –Diakonian työnäky ja suhde hyvinvointivaltioon. Diakonian tutkimus 1/2007. Diakonian tutkimuksen seura ry, 5-25.
[http://www.dts.fi/dokumentit/diakonia1_07\[1\].pdf](http://www.dts.fi/dokumentit/diakonia1_07[1].pdf) Viitattu 12.11.2007.